

საქართველო

IX წ.

საზოგადოებრივო გაზეთი.

IX წ.

№ 10.

კვირა, 4 მარტი 1901 წელსა.

№ 10.

გაზეთის ღირებულება: ერთი წლით თფილისში 7 მან., ნახევარი წლით 3 მ. 50 კ., თფილისს გარეთ ერთი წლით 8 მან., ნახევარი წლით 4 მან., სამი თვით 2 მან., თითო ნომერი—სამი შაური.

ხელას-მოწერა მიიღება: თფილისში—„წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ კანცელარიაში, და „კვალის“ რედაქციაში, საპიორის ქ., № 15.

ტელეფონი № 734.

ფოსტის ადრესი: Тифлисъ, редакция „КВАЛИ“.

შინაარსი. მე-XIX საუკუნის მოღვაწენი.— შინაური მიმოხილვა.— სხვა-და-სხვა ამბები.— კორესპონდენციები.— „სახალხო საქმეების გამო“, მენახისა.— რუსეთის ცხოვრება.— საზღვარგარეთ.— ცოლი და ქმარი, მოთხრობა ეგ. ნინოშვილისა.— კ. რ.-ის ლექსი, განდევნილისა.— მეცნიერება და მეცნიერები, დ. თოფურიძისა.— პანწკები, რიგოლეტოსი.— რედაქციისაგან.

მე-XIX საუკუნის მოღვაწენი.

I. პოლიტიკოსები.

ნ. ვილჰელმ I და ბისმარკი.

როგორც დავინახეთ, საფრანგეთის პოლიტიკური მოძრაობა დასრულდა მონარქიის მოსპობით და რესპუბლიკის დაარსებით. აქ კონსერვატორები სამუდამოდ ძლიერ იქმნენ და გამარჯვება დარჩათ დემოკრატიზაციას.

სულ სხვას ვხედავთ ჩვენ გერმანიაში. აქ 1848 წ. მომხდარ რევოლუციამ ბრძოლის ველზე გამოიყვანა ერთი მხრით ხალხი, დემოკრატიზაციის მიზნით და მეორე მხრით თავდაზნაურობა, კონსერვატორები ჩინოვნიკებითურთ. და აი გერმანიის ისტორია რევოლუციის დღიდან გერმანიის იმპერიის დაარსებამდე (1877 წ.) ამ პარტიათა ბრძოლის ისტორიაა. ამ ბრძოლაში შემუშავდა ისეთნაირი წყობილება, სადაც უპირატესობა მიენიჭა მეფეს და თავადაზნაურობას. ამასთანავე შემოღებულ იქნა პარლამენ-

ტი, თავისუფალი მწერლობით, სიტყვით და ყრილობით. არა რესპუბლიკა და დემოკრატიული წყობილება, არამედ მეფობა და კონსერვატიულ-ლიბერალური მართვა-გამგეობა—აი, რით დასრულდა გერმანელ ხალხთა პოლიტიკური მოძრაობა. ამ წყობილების ერთი უმესანიშნავესი დამყარებელი, მეფობის გამამგრებელი იყო ოტო ფონ ბისმარკი, ხოლო მისი დამჯერი და რჩევის განმანხორციელებელი— თვით იმპერატორი გერმანიისა, ვილჰელმ I. ბისმარკი ყველაფერს აკეთებდა ვილჰელმის სახელით, ვილჰელმი ყველაფერს აკეთებდა ბისმარკის რჩევით. ვილჰელმი მეფობდა, მაგრამ არ მართავდა, ბისმარკი მართავდა, მაგრამ არ მეფობდა. ამისათვის ამ ორი მოღვაწის ერთად გაცნობა არა თუ საჭიროა, არამედ მიუცილებელიც...

ვილჰელმ I, მეორე ვაჟი პრუსიის მეფე ფრიდრიხ-

ვილჰელმ III-სა, დაიბადა 1797 წ. ბერლინში. მან განსაკუთრებით შეისწავლა სამხედრო ნაწილი და თავის მამასთან ერთად არა ერთხელ მიუღია მონაწილეობა ნაპოლეონის ომებში. 1840 წ. გადაიკვალა მამა მისი და ტახტზე ავიდა მისი უფროსი ძმა ფრიდრიხ ვილჰელმ მე-IV, ხოლო თვითონ შეიქმნა ტახტის მემკვიდრე (მეფეს შვილი არ ყავდა). 1848 წლის რევოლუციამ ვილჰელმი დიდთ ააშფოთა და მოითხოვა შეუბრალებლათ დათრგუნვა მოძრაობისა. ხალხში გავარდა ხმა, რომ ის უდიდესი რევოლუციონერი და აბსოლიუტიური მეფობის მომხრეა, რის გამო სახელი გაუტყდა და ბერლინში თუ პროვინციაში ხალხი მის გადაყენებას თხოულობდა. ამისათვის, მეფისა და მინისტრთა რჩევით, ვილჰელმმა დასტოვა სამშობლო და გაემგზავრა ინგლისში. რევოლუციის გამარჯვებამ ბერლინში და ინგლისის ცხოვრებასთან გაცნობამ მასში ცოტაოდენი ცვლილება მოახდინა, ასე, რომ რამოდენიმე თვის შემდეგ უკან დაბრუნებულმა და დეპუტატთა არჩეულმა ტახტის მემკვიდრემ პარლამენტში განაცხადა: მე მომხრე ვარ კონსტიტუციური მონარქიისაო. ამით მან ლიბერალის სახელი მოიხვეჭა და ნატრობდენ იმ დროს, როცა რევოლუციონერი მეფე გადაიკვლებოდა და ვილჰელმი ტახტზე ავიდოდა. და—ეს მოხდა 1861 წ., ვილჰელმ I გახდა პრუსიის მეფედ და მეორე წელსვე პირველ მინისტრად დანიშნა ბისმარკი და ეს თანამდებობა მისთვის არასოდეს არ წაურთმევია. ვინ იყო ბისმარკი?

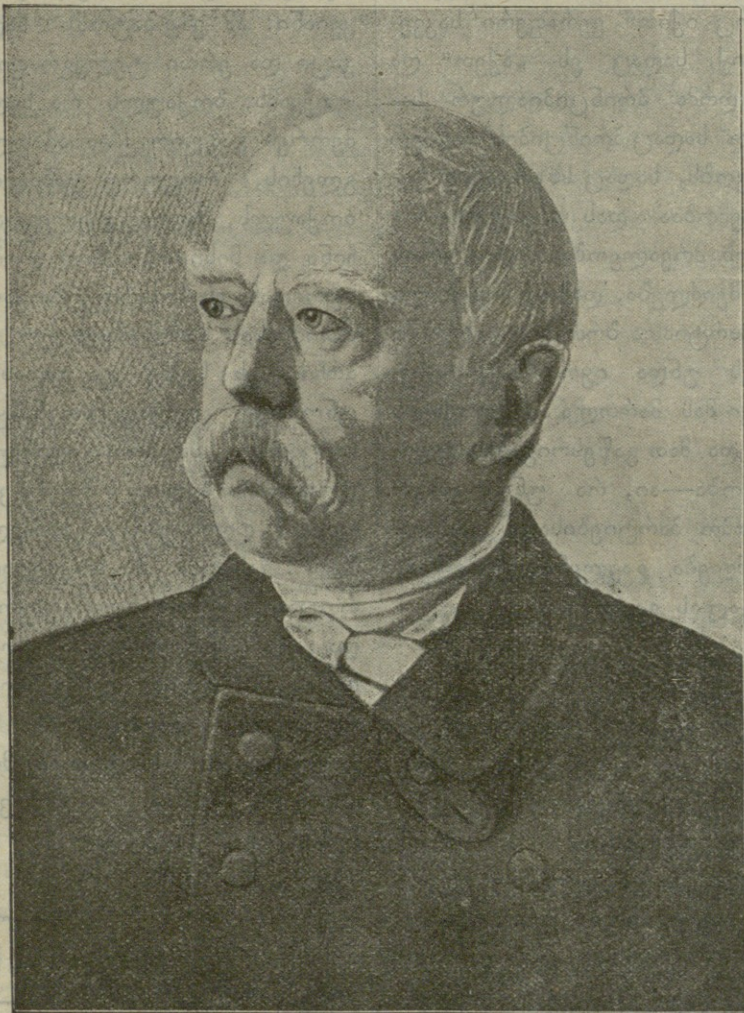
ბისმარკი, შვილი მემამულე აზნაურისა, დაიბადა 1815 წ. შონჰუზენში (მაგდებურგის ახლოს). მან შეისწავლა იურისპრუდენცია და მთელი თავისი ძალ-ღონით წინააღმდეგა მაშინდელ ლიბერალურ მოძრაობას. 1848 წ. რევოლუციის მიერ შემოღებულ პარლამენტში გაილაშქრა თვით რევოლუციის წინააღმდეგ და გამოსთქვა მწუხარება კონსტიტუციის შემოღებისათვის. ის შეუდგა კონსერვატიული საზოგადოებების და გაზეთების დაარსებას, წინააღმდეგ დემოკრატიული გაზეთების და საზოგადოებებისა, „Starke Konigtum“-ის—ძლიერი მეფობის აღსადგენათ. ყველა ამით მან მიიქცია მეფის ყურადღება და 1851 წლიდან მას სხვა-და-სხვა საპატიო თანამდებობას აბარებდნენ. ხოლო 1862 წ. ახლად გამეფებულ ვილჰელმ I-მა მას ჩააბარა მინისტრთა პრეზიდენტობა და საგარეო საქმეთა მართვა. ის დიდის რიხით ჩაერია პარლამენტის და მთავრობის ერთმანეთთან ბრძოლაში და ოპოზიციის დეპუტატთა განუცხადა: ახლანდელი კითხვები პარლამენტის უმრავლესობით არ გადაწყდება, არამედ „სისხლით და რკინით“. ბისმარკმა იფიქრა, მოდი პრუსიის ხალხის და პარლამენტის ყურადღებას გარედ გავიტყუებ, იმათ უცხო სახელმწიფოებთან ომებში ჩავაბამ და ამით ოპოზიცია შიგნით შესუსტდება და ერი მთავრობას მოემხრობაო. ამისათვის მან მოინდომა მხედრობის გაძლიერება და სამხედრო ბიუჯეტის მომატება. მაგრამ მის მიერ წარდგენილი ხარჯთ-აღრიცხვა უარ-ჰყო პარლამენტმა (11 ოქტომ. 1862 წ.); პარლამენტი დახურა და თავის ნებით დაიწყო ფულის ხარჯვა. 1863 წ. ხელ-ახლა მოიწვია დეპუტატები; ამათ გაჰკიცხეს ბისმარკი პოლონეთის აჯანყებაში რუსეთისთვის მხარის დაჭერისათვის და განუცხადეს მეფეს, სანამ ბისმარკი მინისტრი იქნება, სახელმწიფო საქმეებში არავითარ მონაწილეობას

არ მივიღებთო. ამავე დროს ბისმარკმა გამოსცა სასტიკი კანონები პრესის წინააღმდეგ, რომელიც ისე ებრძოდა ბისმარკს. ვილჰელმ I-ლმა არ მიაქცია ყურადღება დეპუტატთა განცხადებას, რის გამო 1864 წ. პარლამენტმა კიდევ უარ-ჰყო ბისმარკის ხარჯთ-აღრიცხვა და ბისმარკმაც დახურა სხდომები. ამ დავიღარაბამ იქამდის მიიყვანა ვილჰელმი, რომ გადასწყვიტა ტახტიდან გამდგარიყო, მაგრამ ბისმარკმა არ დაანება და ურჩია დეპუტატთა უმრავლესობასთან ბრძოლის გაგრძელება. ამნაირათ, მთავრობა დაშორდა პარლამენტს და, წინააღმდეგ არსებული კონსტიტუციისა, თავისი ნებით მოქმედებდა. ბისმარკმა მოიმხრო ავსტრია და 1865 წ. დანიას წაართვა ორი პროვინცია (შლეზვიგ-ჰოლშტაინი) და ორივე პრუსიას შეუერთა; ამაზე განრისხდა ავსტრია და პრუსიაც გამოვიდა გერმანიის სახელმწიფო კავშირიდან, დაამარცხა ავსტრია 1866 წ. და აპით გამოავლო ის გერმანიის სახელმწიფოთა საზღვრებიდან. ახლა დარჩა ერთად-ერთი დიდი სახელმწიფო პრუსია და მის გარემოში წვრილი სამთავროები თუ სამეფოები (საქსონია, ბავარია, ვურტემბერგი, ბადენი და სხ.) ბისმარკმა ისარგებლა ამით, დააარსა ჩრდილო-გერმანიის კავშირი, ხოლო სამხრეთ-გერმანიის სახელმწიფოებს ხელშეკრულებით შეეკრა. თანაც გააუქმა ჰანავერის, ნასაუს, კურჰესენის და სხ. წვრილი სამთავროთა დამოუკიდებლობა და პრუსიას შეუერთდა. ერთი სიტყვით, მთავრობამ ხალხის დაუკითხავათ მიანგრ-მოანგრია გერმანიის სამეფონი და განადიდა პრუსია. პრუსიის გადიდება სასარგებლო შეიქნა განსაკუთრებით მრეწველთა და ვაჭართათვის, და აი პარტიათა შორის მოხდა ცვლილება. 1866 წ. მოწვეულ პარლამენტში დემოკრატია პარტიას გამოსცილდა ერთი ჯგუფი და „ნაციონალ-ლიბერალთა“ სახელით მიემხრო ბისმარკს. ამით შედგა ბისმარკის მომხრე უმრავლესობა. 1867 წ. დაარსდა „ჩრდილო-გერმანიის კავშირის“ რეიხსტაგი დემოკრატიული საფუძველით. დეპუტატის არჩევაში ხმა მისცა ყველა სრულ წლოვან მამა-კაცს, სამაგიეროთ დეპუტატს არავითარი ჯილდო არ დაენიშნა, რომ ლარიბსაც არ შესძლებოდა დეპუტატობა.

ამნაირათ, ბისმარკის და ვილჰელმის პოლიტიკამ გასჭრა, ხალხის ერთი ნაწილი შემოირიგა და გერმანიის პირველი ალაგი პრუსიას მიანიჭა. და რომ ეს უფრო მკვიდრი ყოფილიყო, 1870 წ. საფრანგეთი აიძულა ომი გამოეცხადებინა. 1871 წ. გერმანელებმა აიღეს პარიზი და ვერსალში მოხდა მთელი გერმანიის სახელმწიფოთა შეერთება პრუსიის წინამძღოლობით. პრუსიის მეფემ ვილჰელმ I მიიღო ტიტული გერმანიის იმპერატორისა. ამას-თანავე შემოღებულ იქმნა მთელი გერმანიის რეიხსტაგი, ანუ საერთო პარლამენტი. ბისმარკის მომხრე პარტიები (ნაციონალ-ლიბერალები და კონსერვატორები) გაძლიერდნენ და რეიხსტაგიც მთავრობის ყურ-მოჭრილი მონა შეიქმნა. ახლა მეორე მხრიდან ამოძრავდა ოპოზიცია—ეს იყო კლერიკალები, წინააღმდეგნი საერო მთავრობისა და მცნობელი მხოლოდ პაპის ბატონობისა, და სოციალ-დემოკრატები, დამცველნი მუშა ხალხისა. ბისმარკი შეებრძოლა ორივეს, პირველთა წინააღმდეგ აღმართა დევნა, ხოლო მეორენი სრულიად კანონის გარეთ დააყენა და აკრძალა. სოციალ-დემოკრატებმა მთელი ორგანიზაცია გადაიტანეს შვეიცარიაში და იქიდან ავრცელებდნენ

წიგნებს თუ გაზეთებს გერმანიაში. ბისმარკმა დააარსა ესრედ წოდებული „ქვემძრომთა ფონდი“, რომლითაც მოისყიდა ჟურნალ-გაზეთების უმრავლესობა და ყველა ამათ თავის პოლიტიკას ავრცელებიებდა. ასეთ ბრძოლაში გავიდა 12 წელიწადი. 1890 წ. გარდაიცვალა ვილჰელმ I, იმავე წელს გარდაიცვალა მისი მემკვიდრე მეფე ფრიდრიხი და ტახტზე ავიდა ვილჰელმ II (დღევანდელი მეფე). ახალმა მეფემ მიაქცია ყურადღება მუშათა მდგომარეობას, მოინდომა ყველა თავისი ქვეშევრდომისათვის ერთნაირი უფლებების მიცემა. ბისმარკი დიდი წინააღმდეგი იყო მუშათა სამფარველო კანონებისა და თუმცა რეინსტაგმა არა ერთხელ მიიღო ის, მაგრამ ბისმარკმა არასოდეს სისრულეში არ მოიყვანა. და აი ახლა მას მოუხდა შეტაკება თვით მეფესთან, რის გამო ის იძულებული გახდა გადამდგარიყო.

ამნაირათ, ბისმარკის დიქტატურა მოისპო, სოციალისტთა წინააღმდეგი კანონი გაუქმდა, კლერიკალთა დევნა შესუსტდა, მუშათა სამფარველო კანონები ძალაში შევიდა,—ერთი სიციყით, დაიწყო ხანა კანონიერობისა და რეფორმებისა. ბისმარკს მიეცა ტიტული ჰერცოგი ლაუნბურგისა (თავადობა წინათ მისცეს) და ამ ახალი ტიტულით გადასახლდა თავის მამულში ფრიდრიხსუში. სახელმწიფო საქმეებს მოსცილდა, მაგრამ თავისი ორგანოების საშუალებით ძლიერ დიდ გავლენას ახდენდა სახელმწიფოს პოლიტიკაზე თავისი მამულიდანაც. ის გარდაიცვალა 1898 წ.; მას თითქმის ყოველ ქალაქში აქვს ძეგლი აგებული*).

შინაური მიმოხილვა.

თფილისში არსდება განყოფილება პეტერბურგის „აღმოსავლეთის საზოგადოებისა“, რომლის მიზანია ჩვენი ქვეყანა დაახლოვოს და გააცნოს რუსეთს და მით ევროპასაც. ასეთი დაწესებულება ისეთი უცნობი ერისათვის, როგორც ქართველებია, სწორედ მისწრებაა. ასეთი საზოგადოებები მრავალია თვით ევროპიელთა შორისაც ერთმანერთის უკეთ შესასწავლად და დასახლოვებლად, სადაც ისედაც კარგათ იცნობენ ერთმანერთს. ხოლო ჩვენ, რომლის შესახებაც უცხო ხალხს სრულიად

არავითარი წარმოდგენა არა აქვს და თუ აქვს, უთუოდ ერთიანად გადაბრუნებული და ყალბი, გაცილებით უფრო ვსაჭიროებთ სხვების ყურადღების მოპყრობას და შემოკავშირებას. მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევათ საჭიროა პირველ ყოვლისა „საზოგადოების“ მომქმედი წევრნი იყვნენ არა მარტო უცხოელები, არამედ თვით ქართველებიც. უცხოთა მუშაობა ამ საქმეში შინაურების ხელმძღვანელობით და ჩვენებით უნდა ხდებოდეს, თორემ ადვილათ შეიძლება თავისით ისეთი რამ გამოატყვერონ, რომ, სარგებლობის მაგიერ, ვნებაც მოგვიტანონ და თუ ეს კიდევ „საზოგადოების“ სახელით იქნება, მათ ნათქვამსაც უფრო სარწმუნო ძალა მიეცემა. მეორე მხრით, „საზოგადოებამ“ უნდა დაინტერესოს ჩვენის ქვეყნით არა მარტო სწავლულნი და მეცნიერნი, არამედ ვერც წოდებული ფართე საზოგადოებაც. ხოლო ამ უკანასკნელს ვერ გაიტაცებს არქეოლოგია, გინდ უძველესი ისტორია; არა, მას უფრო აინტერესებს დღევანდელი და ახლო წარსული მდგომარეობა ერისა, განსაკუთრებით-კი ეკონომიური, პოლიტიკური და იურიდიული-ლიტერატურული მხარეები. ამისათვის „საზოგადოებამაც“ თავისი უმთავრესი ყურადღება აი ამ მხარეებს უნდა მიაქციოს და ამით აქეთ-კენაც გადმოაზაროს ევროპის საზოგადო აზროვნება. რასაკვირველია, თითო-ორი პირსაც შეუძლია ამ გზაზე მუშაობა, მაგრამ, როცა ეს მთელი „საზოგადოების“ მეტაურობით იწარმოებს—მაშინ მას მეტი ძალა და გავლენა ექნება და თვალ ყურსაც-კი აქეთ მოახედებს. მესამეთ, საჭიროა „საზოგადოებამ“ იყოლიოს საპატიო წევრები, წევრი კორესპონდენტები და მომქმედნი ევროპაშიაც. რომელიმე ევროპიელი მეცნიერის საპატიო წევრათ არჩევა ჩვენ არას წავგვართმევს, ხოლო შემატებით-კი ბევრს შეგვმატებს. განსაკუთრებით გაზეთების რედაქტორების და თანამშრომლების მოახლოვება საჭიროა, ვინაიდან ისინი „აკეთებენ“ ევროპის საზოგადო აზროვნებას. ერთი სიტყვით, პეტერბურგის „აღმოსავლეთის საზოგადოების“ განყოფილება ჩვენ ბევრნაირ სარგებლობას მოგვიტანს, თუ-კი, რასაკვირველია, ამას მოვიხმართ და შრომას არ დავიზარებთ.

არავითარი წარმოდგენა არა აქვს და თუ აქვს, უთუოდ ერთიანად გადაბრუნებული და ყალბი, გაცილებით უფრო ვსაჭიროებთ სხვების ყურადღების მოპყრობას და შემოკავშირებას. მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევათ საჭიროა პირველ ყოვლისა „საზოგადოების“ მომქმედი წევრნი იყვნენ არა მარტო უცხოელები, არამედ თვით ქართველებიც. უცხოთა მუშაობა ამ საქმეში შინაურების ხელმძღვანელობით და ჩვენებით უნდა ხდებოდეს, თორემ ადვილათ შეიძლება თავისით ისეთი რამ გამოატყვერონ, რომ, სარგებლობის მაგიერ, ვნებაც მოგვიტანონ და თუ ეს კიდევ „საზოგადოების“ სახელით იქნება, მათ ნათქვამსაც უფრო სარწმუნო ძალა მიეცემა. მეორე მხრით, „საზოგადოებამ“ უნდა დაინტერესოს ჩვენის ქვეყნით არა მარტო სწავლულნი და მეცნიერნი, არამედ ვერც წოდებული ფართე საზოგადოებაც. ხოლო ამ უკანასკნელს ვერ გაიტაცებს არქეოლოგია, გინდ უძველესი ისტორია; არა, მას უფრო აინტერესებს დღევანდელი და ახლო წარსული მდგომარეობა ერისა, განსაკუთრებით-კი ეკონომიური, პოლიტიკური და იურიდიული-ლიტერატურული მხარეები. ამისათვის „საზოგადოებამაც“ თავისი უმთავრესი ყურადღება აი ამ მხარეებს უნდა მიაქციოს და ამით აქეთ-კენაც გადმოაზაროს ევროპის საზოგადო აზროვნება. რასაკვირველია, თითო-ორი პირსაც შეუძლია ამ გზაზე მუშაობა, მაგრამ, როცა ეს მთელი „საზოგადოების“ მეტაურობით იწარმოებს—მაშინ მას მეტი ძალა და გავლენა ექნება და თვალ ყურსაც-კი აქეთ მოახედებს. მესამეთ, საჭიროა „საზოგადოებამ“ იყოლიოს საპატიო წევრები, წევრი კორესპონდენტები და მომქმედნი ევროპაშიაც. რომელიმე ევროპიელი მეცნიერის საპატიო წევრათ არჩევა ჩვენ არას წავგვართმევს, ხოლო შემატებით-კი ბევრს შეგვმატებს. განსაკუთრებით გაზეთების რედაქტორების და თანამშრომლების მოახლოვება საჭიროა, ვინაიდან ისინი „აკეთებენ“ ევროპის საზოგადო აზროვნებას. ერთი სიტყვით, პეტერბურგის „აღმოსავლეთის საზოგადოების“ განყოფილება ჩვენ ბევრნაირ სარგებლობას მოგვიტანს, თუ-კი, რასაკვირველია, ამას მოვიხმართ და შრომას არ დავიზარებთ.

ლემა აი ამ მხარეებს უნდა მიაქციოს და ამით აქეთ-კენაც გადმოაზაროს ევროპის საზოგადო აზროვნება. რასაკვირველია, თითო-ორი პირსაც შეუძლია ამ გზაზე მუშაობა, მაგრამ, როცა ეს მთელი „საზოგადოების“ მეტაურობით იწარმოებს—მაშინ მას მეტი ძალა და გავლენა ექნება და თვალ ყურსაც-კი აქეთ მოახედებს. მესამეთ, საჭიროა „საზოგადოებამ“ იყოლიოს საპატიო წევრები, წევრი კორესპონდენტები და მომქმედნი ევროპაშიაც. რომელიმე ევროპიელი მეცნიერის საპატიო წევრათ არჩევა ჩვენ არას წავგვართმევს, ხოლო შემატებით-კი ბევრს შეგვმატებს. განსაკუთრებით გაზეთების რედაქტორების და თანამშრომლების მოახლოვება საჭიროა, ვინაიდან ისინი „აკეთებენ“ ევროპის საზოგადო აზროვნებას. ერთი სიტყვით, პეტერბურგის „აღმოსავლეთის საზოგადოების“ განყოფილება ჩვენ ბევრნაირ სარგებლობას მოგვიტანს, თუ-კი, რასაკვირველია, ამას მოვიხმართ და შრომას არ დავიზარებთ.

* * *
„ნოვოე ობოზრენიე“ და მასთან ერთად „ცნ. ფურცელი“ (№ 1395) დიდათ სწუხან იმაზე, რომ ქუთაისის ახალგაზღობას განუზრახავს „დამოუკიდებელი“ პარტიის

*) უფრო დაწვრილებით იხ. „პოლიტიკური პარტიები გერმანიაში“, „კვალი“ 1897 წ. № 6 და სხ. აგრეთვე 1898 წ. № 38.

დაარსება. ჩვენის აზრით-კი, ეს სამწუხარო-კი არა, სასიამოვნო უნდა იყოს. ცხადია, ახალგაზდობა არ კმაყოფილდება იმით, რაც არსებობს, ამ უნაყოფო პარტიული შეჯახებით, რისთვისაც აგერ რამდენიმე წელიწადია აღამიანთა ძალ-ღონე ტყუილ-უბრალოთ იფლანგება და მოუწადინებიათ ახალი მიმდინარეობის შეტანა. ეს გამოუხიზლების და თვით-კრიტიკის მაჩვენებელია და, არ ვიცი, რომელი მოწინავე პირი უნდა შეაწუხოს ამან. რასაკვირველია, ყოფნა „არც აქეთ, არც იქით“ ვერაფერი საკვებარია, მაგრამ ეს მხოლოდ იქ, სადაც ეს „აქეთ“ და „იქით“ რაიმე გარკვეულ და ღრმა პრინციპიანულ საძიკველზეა აშენებული. ხოლო სადაც პრინციპის მაგიერ გულის-თქმა და ჟინი ლაპარაკობს, სადაც საზოგადო კეთილ-დღეობის აღაგას შენ-ჩემობაა დასკუპებული—იქ ყოველი თავისუფალი მოაზრის მოვალეობაა არც ერთს მათგანს არ მიემხროს და, თუ შეიძლება, დამოუკიდებელი პარტიის შედგენით სასწორი პარტიათა ბრძოლისა ხელში დაიჭიროს. და აი, სწორეთ ეს უნდა იყოს მიზანი ქუთათური ახალგაზდობისა, თუ-კი მას მართლა აინტერესებს ქუთაისის საზოგადო საქმეები და მათ გაწესრიგებას ცდილობს. პრინციპი და საქმიანობა—აი, რა უნდა ასხვავებდეს მას არსებული უპრინციპო პარტიებისაგან და მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში შეეძლება გავლენის მოპოვება და საზოგადო ცხოვრებაში კვალის გავლება.

ჩვენ ხშირად ვწუხვართ იმაზე, რომ ბევრი უფლებები არა გვაქვსო. მაგრამ იშვიათად მოვიხსენიებთ იმას, რომ ბოძებული უფლებაც არა ერთხელ და ორჯელ ვერ მოგვიხმარია და ამის გამო დაგვიკარგავს. ამის ერთ ახალ მაგალითს ოზურგეთი წარმოგვიდგენს. ამ ქალაქს უთხრეს, ამოიღოთ თვით-მმართველობა და განაგე შენი თავიო. ეს ოზურგეთლებმა კიდევაც შეასრულეს და, ავით იყო თუ კარგათ, დღემდის განაგებდენ თავის საქმეებს. გასული წლის ბოლოს ქალაქის თავათ ხელ-ახლა აირჩიეს ბ. ნ. თავდგირიძე; გუბერნატორმა არ დაამტკიცა ეს არჩევანი და წინადადება მისცა სხვა აერჩიათ. ხმოსნები შეიყარნენ და დაადგინეს: ბ. ნ. თავდგირიძეს მეტი სხვა თავი არ გვინდაო და, რადგანაც მას მთავრობა არ ამტკიცებს, ცხადია, ხმოსნებმა სულ უარისთქვეს ქალაქის თავის არჩევანზე და მით თვით-მმართველობაზედაც. გამოდის, რომ თვით-მმართველობა არსებულია ქალაქის თავისათვის და არა თავი თვით-მმართველობისათვის. ეს უარის-ყოფაა თვით დაწესებულების და, არ გვესმის, რით ხელმძღვანელობდენ ოზურგეთის ხმოსნები, როცა ამას სჩადიოდენ! ეს უბრალო გაბუტვა და გულას მოფხანაა, რომლითაც ვერავის დააშინებ, ხოლო საზოგადო საქმეს-კი ავნებ. და რომ ეს ასე მოხდა, ეს იქიდან სჩანს, რომ, როგორც ისმის, ოზურგეთისათვის ქალაქის თავი ხმოსნების დაუკითხავათ დაუყენებიათ. და განა შეიძლებოდა სხვანაირათ? რაკი ხმოსნები თავს არ ირჩეოდენ, ან უნდა მოესპოთ თვით-მმართველობა, ან დაეშალათ დღევანდელი საბჭო და ახალი არჩევანი დაენიშნათ, და ან თავი იმათ დაუკითხავათ დაეყენებიათ. მეტი გზა არ იყო და აი მთავრობას ეს უკანასკნელი აუარჩევია. ვიმეორებ, ყველა ეს მოასწავებს ჩვენს უუნარობას და მოუშუადებლობას, ჩვენსავე თავს ვუბატონოთ და ბოძებული უფლებები

მოვიხმაროთ. „რაც მოგვივა დავითაო, ყველა შენის თავითაო“!

თავისი უფლების მოხმარა არ სცოდნია ყვირილის ბოქაულათ ნამყოფს ბ. ჩარკვიანსაც. ჩვენში ჯერ კიდევ ბევრი ბოქაულია იმ აზრის, რომ სოფელში რასაც მინდა იმის ვიზამ და შემოჩებაო. შეიძლება ბევრს მართლაც შერჩეს, მაგრამ ამ ბედნიერთა შორის არ აღმოჩნდა ჩარკვიანი. ამ ვაჟ-ბატონს ხალხში გაულახავს ერთი გლენკაცი და ერთი ტელეგრაფისტი, პირველი იმისთვის, რომ უთქვამს, ბოქაულს რა ხელი აქვს ბურთთანო, ხოლო მეორეს გაჰკვირვებია ამ გლენის გალახვა ჩარკვიანის-მიერ. გლენის, როგორც დაბალი ღობის, გალახვა შერჩა ბ. ბოქაულს, მაგრამ ტელეგრაფისტი და მმართველი არ შეარჩინა და მისი თხოვნით ლუბერნატორმა დაითხოვა სამსახურიდან ეს მოკრივე ბოქაული და სამართალში მისცა. თფილისის სამოსამართლო პალატამ 22 თებერვალს გაარჩია ეს საქმე და გადასწავიტა: „დამნაშავედ იქმნას ცნობილი ბოქაულათ ნამყოფი პორუჩიკი აზნ. ლუკა ჩარკვიანი საჯარო ადგილზე ლამბაროვისა და გლენი დუგლადის ხელით შეურაცხყოფის მიყენებაში და მისეჯოს 7 დღის ვადით სამხედრო ნაობახტში დაპატიმრებაო“. ცხადია, ბ. ბოქაული თავის უფლებას აღემატება, როცა „ხელით შეურაცხყოფას“ აყენებს ვინმეს, თუნდაც ეს დაბრძვიებული გლენობაც იყოს (ასეთივე ბედი ხვდა ბოქაულს ფირცხელაურს), პალატის განჩინება, უეჭველია, საგონებელში ჩააგდებს ჩარკვიანისთანა ბოქაულებს და მათ უფლება-მოვალეობას შეაგნებინებს. ეს განაჩენი აგრეთვე გაამხნევებს სოფელელთაც და მოაგონებს, რომ მათს ზურგზე დაუსჯელათ სიარული ახლადნელია.

სხვა-და-სხვა ამბები.

ბარსულ კვირას, 25 თებერვალს, ქვაშვეთის წმ. გიორგის ეკლესიაში გარდაცვალებულის პოეტის თავ. რაფიელ ერისთავის სულის მოსახსენებლად გარდახდილ იქმნა წირვა და პანაშვიდი. წირვასა და პანაშვიდს დიდძალი ხალხი დაესწრო.

წარსულ კვირის განმავლობაში თფილისის ქართულ გაზეთებმა განსვენებულის თავ. რაფიელ ერისთავის გარდაცვალების გამო მიიღეს სამძიმრის დებეშები შემდეგ ადგილებიდან: ქუთაისიდან, კავკავიდან, სოხუმიდან, ნუხიდან, სიღნაღიდან, ნიგოთიდან, ცხინვალიდან, ბათომიდან, ოზურგეთიდან, დუშეთიდან, ახალსენაკიდან, ონიდან, ქსნიდან, სამტრედიიდან, აბაშიდან, სარაკაშიშიდან, ქ. განჯიდან, სადგ. განჯიდან, ბაქოდან, ზესტაფონიდან, ს. აკეთიდან, ს. საკულიდან და მრავალ სხვა დაბა-სოფლებიდან. ყველა ამ ადგილას გარდახდილ იქმნა პანაშვილები განსვენებულის სულის მოსახსენებლად.

ყვირილიდან გვწერენ: „კვირას, თ. რ. ერისთავის დაკრძალვის დღეს, დიდძალი ხალხის თანადასწრებით, გარდახდილ იქმნა წირვა და პანაშვიდი გარდაცვალებულის სულის მოსახსენებლად. ვუერთებთ ჩვენს მწუხარებას საერთო გლოვას. ზესტაფონიკეა.

იქიდანვე მივიღეთ 2 მ. 50 კ. რ. ერისთავის ფონდის გადასაცემათ.

განსვენებულის თავ. რაფიელ ერისთავის პატივის საცემლათ განზრახულია მოახდინონ 18 მარტს, დილით, საგანგებო კრება ქართულ დრამატიულ საზოგადოებისა, ხოლო საღამოთი—გამართონ „დრამატიულ-ლიტერატურული საღამო“.

გუშინ პეტერბურგიდან დეპეშამ ამბავი მოიტანა: 2 მარტს რუსეთის საერო განათლების მინისტრი ბოგოლუბოვი გარდაიცვალა.

უკვე დაუმტკიცებიათ, სადაც ჯერ არს, „აღმოსავლეთ ქვეყნების შენსწავლელ საზოგადოების“ წესდება. ხსენებულ საზოგადოებას, სხვათა შორის, აზრათა აქვს გააძლიეროს რუსეთს აღმოსავლეთ ქვეყნების ვაჭრობა-მრეწველობა.

ქართულ სახლო თეატრის გამგეობის წევრათ არჩეულ იქმნა ოთხი ხელოსანი.

8 იანვარს ქალაქის გამგეობის წევრათ არჩეული თ. ა. მ. არღუთინსკი-დოლოგორუკოვი არ იქმნა დამტკიცებული ამ თანამდებობაზე საქალაქო დებულების მე-118 და მე-119 მუხლის ძალით. მე-118 მუხლი ამბობს გუბერნატორის უფლების შესახებ, ხოლო მე-119-კი განმარტავს, რომ საბჭოს ნება არა აქვს ხელ-ახლავ აირჩიოს ის პირი, რომელიც არ დაამტკიცა ადმინისტრაციამო.

11 თებერვალს ფინანსთა მინისტრს დაუმტკიცებია შავი-ქვის მწარმოებელთა საურთიერთო კრედიტის საზოგადოების წესდება.

შავი-ქვის მწარმოებელთა წარმომადგენლებმა წარსული წლის კრებაზე დაავალეს საბჭოს, რათა მას ეშუამდგომლა, სადაც ჯერ არს, რომ მწარმოებელთ ნება მისცემოდათ კრებებზე ქართულად ელაპარაკნათ. საბჭომ ამ საგნის შესახებ აღძრა შესაფერი შუამდგომლობა და თავისი მოსაზრება წარუდგინა სამინისტროს, მაგრამ, როგორც წარსულ კვირას პეტერბურგიდან მოსულ ქალაქიდან სჩანს, ამ საგნის შესახებ საბჭოს შუამდგომლობა არ შეუწყნარებია სამინისტროს.

როგორც პეტერბურგის გაზეთები სწერენ, პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი თავ. თარხნიშვილი მიუწვევია ბრიუსელის უნივერსიტეტს ფიზიოლოგიის ლექციების წასაკითხათ. თავ. თარხნიშვილი მოკლე ხანში აპირებს ბრიუსელში წასვლას.

საქართველოს საგარეო სასწავლებელთა საბჭოს წარსული წლის ანგარიშიდანა სჩანს, რომ თფილისში 1900 წ. ყოფილა სამრევლო სკოლა სულ 30, სწავლობდა 1,253 ყმაწვილი; ამათგან 580 რუსი, 526 ქართველი, 104 სომეხი და 43 სხვა ეროვნებისა.

ფინანსთა სამინისტროს გადაუწყვეტია გამოიკვლიოს ის ადგილები, სადაც საქარხნო წარმოებაა. სამინისტროს აზრათა აქვს ამ ადგილებში დააარსოს დაბალი სატეხნიკო და სამრევლო სკოლები.

როგორც ვახ. „კავკასს“ ატყობინებენ, შინაგან საქმეთა სამინისტროს განზრახვა აქვს დააწესოს თფილისში საფაბრიკო ინსპექცია. ეს განზრახვა გამოწვეულია იმ გა-

რემოებით, რომ თფილისში უკვე შესამჩნევათ გამრავლდა ფაბრიკა-ქარხნები და მუშების რიცხვი. მაგ., ამ წამათ თფილისში ითვლება 11,500 ფაბრიკის მუშა. უნდა მოველოდეთო, დასძენს გაზეთი, რომ საფაბრიკო ინსპექციის დეწესების შემდეგ ნაკლებათ მოხდება უთანხმოება ფაბრიკა-ქარხნების პატრონებსა და მუშებს შორის, უთანხმოება, რომლის მიზეზიც ცუდი პირობებიაო.

უმართებელესი სენატი 22 თებერვლის 1900 წლის გამოცემულ „უკავში“ ხსნის, რომ, რადგანაც თფილისში არ არსებობს კერძოთ ხელოსანთა წოდება, ამიტომ კანონის 678 მუხლის ძალით არც შეიძლება არსებობდეს ხელოსანთა წოდების გამგეობა, რისთვისაც საგუბერნიო მმართველობას, მრეწველობის წესდების 284 მუხლის წესისამებრ, უნდა შეეტანა მოხსენება შინაგან საქმეთა სამინისტროში ხელოსანთა გამგეობის გაუქმების შესახებ თფილისში და ამ მხრივ მისი დაქვემდებარების ხელოსანთა იმ წესებისა, რომლებიც დადგენილია სოფლები-სათვის.

მ მ რ მ ს კ მ ნ დ მ ნ ხ ი ი მ გ ი.

დიდი-ჯიხიაში. დიდი-ჯიხიაში მართლაც რომ დიდაა მდებარეობითაც და მოქმედებითაც. აქ არსებობს ორ-კლასიანი ნორმალური სასწავლებელი ვაჟებისათვის სპეციალურად დასწავლებლით. სკოლის ეზო მშენიანებად არის მოწყობილი ბაღით და შიგ სხვადასხვა ნაირი ხეხილით. აქვე არის აფთაქია, ბიბლიოთეკა-სამკითხველთა და ორი ბანკი. იმართებს აგრეთვე ბაზრობა ყოველ ოთხშაბათს, სადაც იკრიბება დიდადი ხალხი სხვადასხვა სოფლებიდან და გამოაქვთ თავიანთი ნაწარმობა გასასყიდათ. ამ სოფელს რამდენისამე წლის წინათ არ ჰქონდა მდინარე წყალი, რის გამოც ძალიან გაჭირვებულნი იყვნენ უწისქვილობით. დღეს კი გამოაუჯანეს ცხენის წყლიდან ხელფეხური არხი, რომელიც ორივე მხარეს მოხანჩქარებს მშენიანებად, დააკეთეს ზედ წისქვილები და დღეს თითქმის ყოველ ოც მოსახლეზე ერთი წისქვილია, რამაც დიდი შედარებით მისცა სოფელს.

ბიბლიოთეკა ვერ არის კარგ ზიარობებში, წიგნები ცოტა აქვთ და იმასაც მღვდლები და მასწავლებლები თუ კითხულობენ, იშვიათად კიდევ თავადაზნაურნი, თორემ გლეხი მკითხველი-კი დიოკენის ფარხით არის საძებარი. რაც შეეხება ბანკს, დიდი ნაბიჯით მიდის წინ და ეს, რასაკვირველია, მიეწერება გამგეობის ენერგიულათ მოქმედებას. მდღობის დირსია ადგილობრივი ინტელიგენციის ასეთი ბანკის დაარსებისათვის, რადგანაც ამხანაგი დაწესებულება სწობს სოფელში ჩარბ-ბანკებს. რამდენიმე ფუნდიან კანისაგან გაიგონე, რომ ამ ბანკმა დაგკლუნაო. იქ მადან და რვა კანკიკათ სესხულობენ თუმანსა და მე ვინ მომცემს ანაზსა და ექვს შურსაო. რვა თებერვალს იყო კრება ბანკის წევრთა და დაესწრა ხუთას-ექვსასამდე კაცი (წევრი ექვსასს აღმატება). ისინი ჩამწკრივებულნი იხსდენ სკოლაში შეგირდების სკამებზე და ისმენდენ ბანკის 1900 წლის ანგარიშს. კრებაზე ბევრი კარგი აზრი წარმოითქვა, განსაკუთრებით ის, რომ დაიქარან ექიმი, ფულის სარგებლით დაეხმარონ ღარიბ ნიჭიერ მასწავლებს და აგრეთვე დაეხმარონ წევრს, თუ დაიწვა ან რაიმე სხვა ზარალი მოუვიდა. ამათის შესახებ ორათ გაიყო ხმა, ამისთვის ამოიჩიეს განსაკუთრებული კომისია, რომელსაც დაავალეს ამ საქმის გადაწყვეტა და, იმედია, ეს ზიარები არ დატოვებენ ამ სიმშატიურ საქმეს უუურადდებოდ. კარგი იქნება იხმარონ ყოველი დონისიძიება და მოიწვიონ ჯერჯერობით ექიმი,

რადგანაც უქვილობის გამო ბევრი ეთხოვება უდროვით წუთით სოფელს. თუმცა ექიმები ხანში და სამტრედიისში არიან, მაგრამ სიმორის და სიღვირის გამო მიუღწევია.

მეორე ბანკს სამარხი ბანკი ეწოდება. ზიი ღირს 3 მან. რადგანაც ვინმე წვერთავისი მოკვდება, წვერებმა უნდა შეიტანონ თითო მანეთი და მიტვალბულის ხატონს ეძღვას ორმოცდაათ თუმნადის. აქ შეიძლება მხოლოდ ხუთასი წვერი, მეტის ნება არა აქვთ. ჯერჯერობით ცოტა ჰყავს წვერი, მაგრამ ამის შემდეგ ბევრი მიემატება, რადგანაც ახლა მოუვლათ ერთი წვერი და თხუთმეტი თუმანი მისცეს მამინვე ჭირისთვის, რის გამოც ამბობენ ძალიან კარგი ყოფილა ეს ბანკი.

აქვე მახლობელ სოფელში, გოჩა-ჯინაში, არსებობს დიდი-ჯინაშისებური შემნახველ-გამსესებელი ბანკი, მაგრამ მას ძალიან უფერულად ეტყობა. 29 იანვარს აქაც იყო კრება. თავმჯდომარემ ბ. ლვანტიძემ წავითხა ანკარაში 1900 წლის, საიდანაც გავიგეთ, რომ უკან დაწვეულა ბანკის ოპერაცია. მაგ., 1898 წ. წვერს მიუღია ხუთი თუმნის სარგებელი ცხრა-ცხრა მანეთი, 1899 წ. რვა-რვა მან., ხოლო 1900 წელს-კი შეიძლება მანეთი. ამის შემდეგ კრებამ ერთხმად აირჩია გამგებობის წვერებათ ძველი წვერები და ისინიც დაეთანხმენ, გარდა თავმჯდომარისა, რომელმაც მოახსენა კრებას—ვიცი, ცუდი დღე მოყლის ბანკს და არ მინდა ჩემს ხელში მოჟიდესო. ბევრი ვაი-ვაგლახის შემდეგ თავმჯდომარეთ აირჩიეს მასწავლებელი ცაგურეიშვილი. ვნახთ, ახალი თავმჯდომარე როგორ წაიყვანს ამ საქმეს.

ჯინაშელი.

ქ. ბათომა. ბათომის საბჭოს 26 თებერვლის მორიგო სხდომას თუმცა იმდენათ საუბრადღებო და საინტერესო არ იყო, როგორც 12 თებერვლის, მანა ამ სხდომას მინც ბევრი მსუბრებელი დაესწრო. კრებას 26 ხმოსანი დაესწრო. ამით შორის არ ბრძანებულა 12 თებერვლის გირი, „მამხილებელი ყურნაღლისტი“, როგორც ის თავის თავს უწოდებს, ბ-ნი ზაღმი. ალაბათ მის მიერ დაწერებულ განხილვების რეზოლუტატს უცდის; იცდის, რომ თუ საბჭოს მიერ ზაღმის განვიცხვა გუბერნატორმა არ დაამტკიცა, ზაღმი, როგორც სხანს, არ ჩათვლის თავის თავს განვიცხვლათ მას ჰგონია, რომ ერთხელ უკვე განვიცხვლის „გამოვიცხვა“ შესაძლებელია და თუ ეს „გამოვიცხვა“ მოხდა, ე. ი. 25 ხმოსნის მიერ ზაღმის განვიცხვა გუბერნატორმა არ დაამტკიცა, მაშინ ბ-ნი მამხილებელი ყურნაღლისტიც“ ვნახვით ხმოსნის სკამზე ყველა თავისი „მამხილებელი ნიჭით“ და არტისტული მხერებით. ვნახვით იმ „ყურნაღლისტი“, რომელიც თითონ ავზავნის რედაქციებში თავის სასარგებლო ტელეგრაფებს და მერე თითონვე ბეჭდავს თავის უკვდავ ორგანოში, როგორც გადმოდებულს. აგრეთვე არ დასწრება კრებას ბ-ნი გაშავებული წვერიც, გამამართლებელი წერილის სახლში დამეწვებელი, თუმცა მას (ბ-ნი გაშავებული წვერს და არა სახლში დარჩენილ წერილს) ნება აქვს საბჭოს წვერის სტოლთან ჯდომისა ახალი წვერის დამტკიცებამდის. არ გამოცხადებულა აგრეთვე ერთი „ძიბიღთავანი“ ბ-ნი ბოგოსლოვსკი, რომელიც 12 თებერვლის სხდომასზე წამ და უწუმ „დერჟი მორდას“ გაიძინა და იკუთხოდა კიდევ, რომ ეს „დერჟი მორდას“ გოგოლის ნაწარმოებოდან მომყავსო.

ამ კრებაზე საბჭომ გადასწვეიტა საქლებო გიმნაზიისთვის ახალი შენობის აგება, რასაც, ქალაქის თავის მოხსენების თანახმად, დასჭირდება 65 ათასი მანეთი. როგორც მოგვსენებათ, საქლებო გიმნაზია დაქირავებულ სახლში იყო მოთავსებული,

სახლიც დაიწვა და ამის გამო სწავლაც შესწყდა. ქალაქის მთლიან სკოლას ხელად ისეთი შესაფერო შენობა, რომელშიაც შესაძლებელია ყოფილიყო გიმნაზიის გადატანა. თუმცა ასეთ შესაფერო ადგილათ, სხვა სახლის უქონლობის გამო, დროებით ვაჟების გიმნაზიის თავისთავადი სახლი მიიხიეს, მაგრამ ამის ბევრმა უნდა თვალთ შეხედა. ვაჟების და ქალების ერთმანეთთან ახლოს ყოფნა შეუძლებელია, ამბობენ. თუმცა ქალაქის თავმა თქვა, რომ უკეთესი ადგილი ჩვენ არ მოგვეპოვება; ის სახლი, რომელშიაც ჩვენ საქლებო გიმნაზია დროებით, ახალი სახლის აგებამდის, უნდა მოვითავსოთ, სრულიად განმარტობულა ვაჟების გიმნაზიისაგან კედლითაც, მაგრამ ზოგიერთები მანც ამბობენ, რომ „კვადელი ვერ არის ამგვარ შემთხვევაში საიმედო რამე“. საქლებო გიმნაზიის შენობა უნდა გაკეთდეს იმ ობლიგაციონურ სესხის ნაწილიდან, რაც შარშან მოახდინა ქალაქმა. ამ სესხითვე უნდა გაკეთებულიყო ელექტრონული ტრამვაი, მაგრამ, რადგანაც ქალაქს, ქალაქის თავის სიტყვით, სხვა უფრო მიუცილებელ საჭიროებისთვის დასჭირდა ფული, ამიტომ საბჭომ გადასწვეიტა, რომ ელექტრონულ ტრამვაის მაგიერ გავიღეს კონკა კონცესიით და ამ საქმის სისრულეში მოყვანა და კონცესიონერებთან მოლაპარაკება მიანდო ქალაქის გამგებებს.

ქალაქის გამგებებს საჭიროთ ეტნო, რომ ქალაქს გიმნაზიის დირექტორისა და ინსპექტორისათვის საცხოვრებელი სახლი აეგოთ. საბჭომ ეს კითხვა გადასდო, სანამ ამისა და ზანსიონის აგების შესახებ გავზავნილ საჩივრის ზანუსს მიიღებენ.

X.

ზესტაფონი. აჭური ქალები დიდად ააფრთხიანა დარბა სტუდენტთა დამხმარებელი საზოგადოების კომიტეტის დაარსებამ და ძლიერ აიტაცა მონაწილეობის მიღების სურვილი. ერთმა თუ ორმა ზინამ კიდევ განიზრახა საქმის სისრულეში მოყვანა და გაგზავნა ქალთა შორის მოსწოდებელი ბარათები. 18 თებერვალს, საღამოს, მოხდა ქალთა კრება (კაცებს ნება არ ჰქონდათ დასწრებოდენ) სამკითხველს დარბაში. მოთავემ აუხსნა საზოგადოებას, თუ რა კეთილი საქმის სამსახურს უნდა შევეუდგეთ, გარდა ამისა, თვითოველმა წვერმა უნდა შემოიტანოს წლიურათ სამი მანეთი; კომიტეტმა უნდა მართოს წარმოდგენები, ბალ-სალამოები, ლატარეა-ალეგრები და მით მოუზოვოს დონის-ძიება განზრახული საქმის განხორციელებასო! და როცა წინ გაუშალა კრებას ქალადი ხელის მოსწერად, ზირველმა მოარიგმა სთქვა: „ეს კარგი საქმეა, მაგრამ ჯერ სხვებმა მოაწერონ ხელი“. მეორემ განაცხადა: „მე წელს თვითონში მაქვს ხელი მოწერილი, ხოლო შემდეგში დიდის კმყოფილებით“, მესამემ არც ავი თქვა და არც კარგი; ხოლო როცა მეოთხეს შეეკითხენ, მან წარმოსთქვა შემდეგო: „მართალია სტუდენტების დახმარება ფრიად სიმშატიურია, მაგრამ ჩვენ იმდენი საშუალება არა გვაქვს, რომ ორსა და სამ საქმეს ერთ და იმავე დროს ვუწოდეთ და ვველან ჯეროვნად ვასრულებდეთ; ჯერ რაც დაწვებული საქმე გვაქვს, ისიც მხოლოდ დაწვებულია და სხვა არაა; მალე მოგვებრდა და ხელი ავიდეთ! მე დარწმუნებული ვარ, რომ ეს საქმეც ისე მალე მოგვებრდება, როგორც სხვანი; ამისთვის მე იმ აზრის ვარ, ჯერ ის საქმე გამოვარკვიოთ, რომელიც სირცხვილად გვდევს: ჩვენი წიგნთ-საცავი უკიდურეს მდგომარეობაშია; თატრი სდოვრეს მოგვავცინებს; ერთი სიტყვით, არც ერთი ის არა გვაქვს, რაც ჩვენს გონებას უნდა ზრდიდეს და ზნეობას აფაქსებდეს; თავიდან ბოლითთუვისა და თატრის საქმესაც აფრთხიანებით მოგვიადეთ, ხოლო გული მალე ავიტრუთ; ამისთვის მე არა მწამს-რა ამ ახალი საქმის!

თუ შეგვიძლია, ჯერ ის მოვიყვანოთ სმარულები, რაც დაგვიწოია; ხოლო თუკრისა და ბიბლიოთეკის კარგ ნიადაგზე დაუყენებ სტუდენტების დახმარებად წელს გაგვიმართავსა“!

მის მიემხრო მეხუთე, მეხუთეს—მეექვსე, მეექვსეს მე-შვიდი, და ამხარით შესდგა ობოლიცა, რომლის ძალას, ავთიქრობ, ქუთაისის ობოლიცა-გი ანატრებდა. ობოლიცა შმტკიცდებდა: „ჯერ დავაყენოთ ჯეროვან ნიადაგზე სამკითხველო, კვიციანთ თუკრისთვის შენობა; ბიბლიოთეკა ჩავაყენოვავს კეთილ გრდობებს, ხოლო თუკრი მოგვცემს დონის-ძიებას, რადიან შევცდებ სტუდენტების დახმარება: დევანდელი აზრი და მოქმედება-გი ხანგრძლივი არ იქნება; ამის მაგალითი ბევრი გვოდგან თვალ-წინა“! წინააღმდეგი მხარე გაიძახდა: რა უნდა მეტი წიგნთ-საცავს?! წიგნები აქვს, ვისაც უნდა წა-იკითხოს; ახლა ჩვენ სხვა საქმე გვსურს, მოგვწოდებ ერთსა და ომავს საქმეზე უყვანია“! მაგრამ ობოლიცის ღირსების წი-ნააღმდეგ ვერა გააწერა-რა. კრების მოთავე დიდათ შეურაცხეთ ასეთმა ცივმა უარმა: ის ალბად ხანაღვანივით ფიქრობდა: „ფუნს დავკრავ, და უგელანი გამოდევნა“! მაგრამ სხტად დარჩა. მერე, თითქმის მუქარით, გამაყნადა: ამის იქით მე არავინ მე-საჭიროება, თუ ღებჩქი (უკაცრავად, შლიანა) მხურავს, ამ საქმეს მე მარტო შევძლებ“!

კი და კეთილი! თუ ღმერთი ინებებს და ერთი შესრუ-ლებს ამ სამიძიო საქმეს, დანარჩენი სხვას ედებინან. მაგრამ ამას-გი გაგებდავ და ვიტყვი: ზესტათენის ისედაც უძღური სსოცადობის დანაწილება არ არის სასურველი. ამ ჯიბით და გრძობითაც დაქუცმაცებულ დროში ერთობითი ძალითაც არა კეთდება-რა: სასურველია, ეგელთერი კეთდებადეს, მაგრამ არ ცუნტრუკით, არამედ გულ-დასმით, დინჯად. მე დარწმუნებული ვარ, და იმედია, სხვაც დამეთანხმება, რომ სტუდენტთა ჯერო-ვანი დახმარება გაცილებით უფრო საძიებელია, ვინამ წიგნთ-სა-ცავი და თუკრი, და, როცა ეს უკანასკნელი ასე ღვთის ანა-ბარად გვაქვს, ვეჭვობ, ის საქმე წავიყვანოთ უკეთესად, რომელ-საც მეტი სული და გული, მეტი ენერჯია და ნივთიერი დო-ნის-ძიება ეჭირვება. ვეცადოთ, რომ ჭიანჭველის ნახტომი არ მოგვივიდეს!

მკვრეტელი.

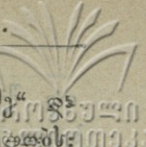
„სახალხო საქმეების“ გამო.

მე მოდგა ფენი ჩვენს ცხოვრებაში მეტეც საუკუნეთუ არა, მაშინვე დაეტეო, ჩვენდა სსინარულოდ, თფილისის „ბრესს“ ახალი ელთერი. მართალია, წინადაც იყო ღანარაკი, ბჭობა, გა-მათი „სახალხო საქმეებსე“, მაგრამ ასე განძირებული, ასე გამწვავებული და სერიოზული, როგორც დღესა, — არსოდეს! ბჭობა და გამათი გამართული „სახალხო განათლებაზე“, სა-ხალხო სახლის“ დაარსებაზე; განაღებული ზეღემიკა „ცნობის ფურცელსა“ და „კვალს“ შორის „სახალხო თუკრის“ გამო; გოდება კორესტონდენტებისა ეგელ დღე: „სახალხო სა-მკითხველები“ „სამათ არ იხსნება“; ხმა აიმაღლეს „სახალხო მწერლობაზე“ („კვალის“ მე-7 №-ში, ბ. სტ. შავდია), და „შრომის ამხანაგობა“ ხომ ძლივს გამოგლიჯეს ხელიდან არა-მკითხე მოდგაწებს! აი ეს მოვლენა მიგვანხია ჩვენ ჩვენს „ბრესს“ ერთად-ერთ თვალ-საჩინო და სუკემის მომცემ მოვლენად! მაგრამ აქ საჭიროა, უწინარეს ყოვლისა, ვიკითხოთ: ვინ არიან მეთაურები, ხელმძღვანელები „სახალხო საქმეების“ და ვინ არის თვით „ხალხი“.

წარმოვიდგინოთ, გაავთვადისწინოთ ფაქტები და ცხადათ

დავინახავთ, ვინც არიან! თფილისის „სახალხო განათლება“ ხელმძღვანელებს ქალაქის თვით-მმართველობა და ისიც მისი ეგრედ წოდებული „ლიბერალური ხაწილი“, ე. ო. „ინტელი-გენტისა“. „სახალხო სახლის“ დაარსების აზრი აღიძრა იმავე თვით-მმართველობის „ლიბერალთა წრეში“ და ბჭობა-გამათი აქვთ დღეს გამართული ხსენებულ საქმეზე მხოლოდ „ინტელიგენტებს“. სახალხო თუკრის განაკებს ეგრედ წოდებული „სახალხო კითხვათა სექცია“, ე. ო. „ინტელიგენტთა წრე“. სახალხო სამკითხველები დაარსა თფილისში „ქალთა წრე“, ე. ო. „ინტელიგენტებმა“ და დღესაც განუწყვეტლივ აარსებენ ბიბლიოთეკებს ზრთვინციებში სოფლის ინტელიგენტები. სახალხო მწერლობა-გი დაჭნატრონებია ყოველი ჯურის „ინტელიგენტი“ და თვითოეული მათგანი ხმა-მდღა გაჭევირის: აქეთ, აქეთ, ჩემი წიგნია „სახალხო წიგნია“! დასახელებულ მაგალითებიდან ცხადათა სხანს, რომ სა-ზოგადოთ ეგელა „სახალხო საქმეებს“ მეთაურობს და ხელმძღვა-ნელებს ბატონი „ინტელიგენტი“, ახუ, უკეთა ვთქვათ, „ინტე-ლიგენტის“ უმცირესი ხაწილი, ის ნაწილი, რომელსაც მადა მოღვაწეობისა, „მადლის ჰქმნისა“, „სახელის მოხვევისა“ დიდი აქვს, ხოლო „ხალხს“ და მის „შვილთ“ ამაში არავითარი წილი არ უღვეთ...

ერთი სიტყვით, ეგელ სახალხო საქმეს სთავებში უდგან და ხელმძღვანელებს ვითომდა-მოდგაწე ინტელიგენტი. ვითომდა-მოდგაწეო ვამბობთ ჩვენ იმიტომ, რომ... აბა, მითხროთ, რა მოდგაწე და მოქმედათ ის, ვისაც ჯერ თავისი თავიც ვერ უცნია (ის „ცნობის ფურცლის“ მე-1377 №-ის ფელეტონი „ერთი მუშაკთაგანის“ და „ივრის“ მე-35 №-ში „ღვარდლ-ნარევი ჭარი“ — ღლია ზურაბიშვილის) და მერე ვერ წარმოუდგენია, ვინ არის „ხალხი“! იქნებ ეს გარემოება იყოს ზირველი მიზეზი სახალხო საქმეების სისუსტისა, უფერულობისა და უნყოფობისა? არა, თვით ამ გარემოების მიზეზი კიდევ სხვაა... ამ კითხვას, ჩვენს გარდა, ბევრი სხვაც დაუფიქრებია, ნამეტურ ამ ბოლო ხანებში და მეტი არ იქნება, რომ იმათი შეხედულებაც გავი-თვადისწინოთ და ისე ავწონ-დავწონათ ეს საკითხი. აი მე-7 № „კვალისა“: აქ მოთავსებულია ორის ინტელიგენტის აზრი ხსენებულ მოვლენის შესახებ. ბ. „მათუსადა“ და ბ. სტ. შავდია ბჭობენ სახალხო მწერლობის სისუსტე-უფარგისობაზე; აი კიდევ „ცნობის ფურცლის“ 1366 №-ში; აქ ბ. კიტა აბაშიძე ჰგოდებს მთელი ჩვენი მწერლობის სვე-ბედზე. ეს უკანასკნელი თავის გრძელ ფელეტონში („ცხოვრება და ხელოვნება“) ჯერ სსო-წარვეთილებას ეძლევა „ჩვენი ღიტერატურის სიღარიბისა და ინტელიგენტის სულიერ სიღატაკისა“ გამო და მერე უცბათ, რაღაც „ჯადო-ქრობის“ მეცნებით, „უშიშრად“ აღიარებს, რომ ჩვენისთანა მწერლები რუსეთსა და ევროპას „ამ უკანასკნელ ოც-და-ათი წლის განმავლობაში“ სიზმრათაც არ მოხვედებიან! ამიტომ, თურმე, დიდი იმედები არ უნდა ვიქნითოთ მომავლისა, თუ... რასავიგოვლია, „ჩვენი გონებითა და სულით მშურალი ინტელიგენტია, გადაგვარებადის მისული, მეტობრულ-ამხანაგურ ერთობს იქნებიან და ერთგულათ შეუდგება მწერლობის ნა-ჯდაბის კითხვას“. მართლაც გადაგვარებული და გონება დანთხეული უნდა იყოს ის კაცი, რომელიც ისე გატაცებით შე-უდგება მეტობრის „ნაჯდაბის“ კითხვას, როგორც ამას ბ. კიტა აბაშიძე უჩვენებს თავის „მომხეებს“! ბ. კიტა აბაშიძე ნამდვილი წარმომადგენელი და გამოამხატველია ჩვენი ინტელიგენტის ერთი ჯურისა და ამიტომ ეგელაზე უფრო იმას დავჯერება, მარა ნუ დავივიწყებთ „მცირე მოძიების“ და მოვისმინოთ, თუ როგორ ხსნიან ხსენებულ მოვლენას „მათუსადა“ და ბ. სტ. შავდია.

მოგვიტოვებს რა „მათუსლა“, თუ როგორ აღვინათ
 ჩვენში სამკითხველად და როგორ სოკოსავით გამრავლდა (!)
 იმათი რიცხვი საქართველოში, დასძენს: „ერთობ სწრაფად გა-
 ვრცელდა ჩვენში კითხვის სურვილი და, რომ უფრო სარგებლობა
 მოიტანოს სამკითხველთა, საჭიროა უკუას ჰყავდეს თითო
 სულის ჩამდგმელი მაინც... მაგრამ ამ ბოლო დროს „გვესმის,
 მეტადრე თფიფისის იაფ-ფასის სამკითხველთა, რომ
 მკითხველი ხალხი აღარ დაარება, რადგან წიგნები სულ გადი-
 კითხეს. მეტი ხალი თაობა აღარა გვეყავს? რუსული წიგნებიც
 მიწოდეს, მაგრამ დედა-დედა მკითხველთა რიცხვი მცირდება.
 ვაი თუ ჩვენმა უღარდებობამ და ზარმაცობამ უკან დასხვიანოს
 საქმეს! სწორედ ამ მოსალოდნელის შიშით, როგორც „მათუ-
 სალა“ გვარწმუნებს, „ქალების ზატარა წრეს“ დაუარსებია „მათ-
 რიანი წიგნების გამომცემელი ამხანაგობა“; მცემელების ზრ-
 გრამა და მიმართულებაც გამორკვევია სქებულ „ქალთა წრეს“,
 წიგნების თარგმან-გამომცემსაც შესდგომია, მაგრამ უნდათ ჯადო-
 ქრობის ძალით გამჭრდა მუშაობის ხალხი, განეკუთვლა ცეცხლი
 და... ამით გათავებულა საქმე. „რა იყო ამის მიზეზი?“
 ჰკითხულან „მათუსლა“ და შემდეგ დასძენს: „აღბათ,
 ერთმანეთის გაუტანლობა, ზიარდობა; მობეზრდათ სახალხო
 წიგნების გამომცემი, ხალხი სხვა ხალი საქმე უნდა გამოეკონათ
 უკუა გაიძახდა: „თუ ჩემი არ გავა, თუნდა ქვა-ქვაზედაც სუ
 იქნება“. ასე ბჭობს „მათუსლა“ და ხალხი ვხანათ, რას იფიქრობს
 ბ. სტ. შავდია. ეს ისე ზესიმიტურათ არ უფურებს ჩვენს მწერ-
 ლობს, როგორც სხვები; ზიარქით, იგი ამბობს: „საქმე გაი-
 ხარხარა“; მაგრამ ჩვენს მწერლობას „ერთი სენი სჭირს: ის
 ხალხისთვის სრულიად გაუგებარია; ჩვენში ჯერ თითქმის არც-
 კი დაწვებულა ნამდვილი ზეპუღიარისზაცია“. ამიტომ მოდით,
 ძმებო. „ინტელიგენტებო, სტუდენტებო, მასწავლებლებო, ექი-
 მებო, მღვდლებო და ადვოკატებო—მადლი ჰქვინით, მიწოდეთ
 გონებრივ განვითარებისთვის საჭირო მასალა თვით ხალხს!“
 მიწოდება ჩინებულა, მარა ვუჭვობთ, რომ „მადლი ჰქვინას“
 დასახელებულმა ინტელიგენტებმა!

ამხარათ, ზემოთ გამოთქმულ კითხვას დაიწერა სხვა-და-
 სხვა ზასუხი. ერთი ამბობს (კიტა აბაშიძე): ჩვენი მწერლობის
 სისუსტის და გათანხრობის მიზეზი თვით ჩვენი ინტელიგენტის
 გონებრივ-ზნეობრივი გათანხრობა—ავადმეოფობაა. მეორე
 გაიძახის („მათუსლა“): არა, „ერთმანერთის გაუტანლობა, ზი-
 რადობა, უღარდებობა, ზარმაცობა და სხვა ამითანების მიზეზი
 „ჩვენი საქმეების“ დაღუბნისა“. მესამე-კი (ბ. სტ. შავდია)
 მარტო მწერლობას ეხება და სამართლიანთ შენიშნავს, რომ
 ჩვენი მწერლობის სისუსტის და უნაყოფობის მიზეზი ერთი
 სენია, რომლის მოსზობა-გაქრობა აღადგენს სახალხო მწერლო-
 ბას და გაძლიერებს მთელს ჩვენს ლიტერატურას. ეს სენი
 განლაგეთ ჩვენი მწერლობის „არისტოკრატიზმი“ და ბურჟუაზი,
 თუ შეიძლება ასე ითქვას. ის მწერლები და თხზულებები,
 რომლებსაც „დემოკრატიზმი“ ეტყობათ, კიდევ არიან ხალხში
 ცნობილი და გავრცელებულნი. მაგალითად, მწერლები: იოსებ
 დავითაშვილი, ანტონ ფურცელაძე და ეგნატე ნინოშვილი,
 წიგნები: „სუკეთის ცოდნა“, „ბუნების მოკლეები“, „მრამა
 და კაბიტალი“ და კიდევ რამდენიმე სხვა „უკუას ენაზე აკერია“.
 რას გვიმტკიცებს ეს? სხანამ ამის ზასუხს ვიტყვადეთ, საჭიროა
 გაგინსენთ ერთი მეტათ საურადლებო წერილი, დასტამული
 „კვალის“ მე 13 №-ში 1898 წელს, ბ. ვალენტინისა „საზოგადო
 საქმე ჩვენში“.

როგორ სუსტობს ჩვენში უფელგვარი „საზოგადო საქმე“
 რა სისწრაფით ჰქრება მრავალი ზროქტი, აღშოფოთებით კითხვადებში
 „რას ნიშნავს ეს მოკლეება? საიდან წარმოდება იგი? რათ დაიწერა
 „ხალი მკითხველის“ საქმე? რათ დაეცა „შუამავალი“? რათ
 გათანხროდა „ქართულთა გამომცემელი ამხანაგობა“ და სხვა
 მრავალი მისთანები? იძლევა ასეთ კითხვებს ბ. ვალენტინი და
 ცდილობს მოგვეცეს საფუძვლიანი ზასუხი. იგი ამბობს:
 „მის შემდეგ, რაც ჩვენში ბატონ-უმობა გადავარდა და ძვე-
 ლი ბატონის ნაცვლათ, ხალხმა ბატონმა—კაბიტალი—შემოდგა
 ფები, აირია მხანსტერი... გამოიჩინა ხალხ-ახალი კლასები, წა-
 მოხუცა თავი ბურჟუაზი, განხდა ზროლეტარი; ძველ კლასებსაც
 ერთბაშთ როდი მოდებიათ ბოლო და ბურჟუა-ზროლეტარის
 გვერდით ჩვენ ვხვდვით ფეოდალს, წვრილ სელოსს, წვრილ
 მესკუთრე გლეხს და სხვა. ამისთანავე ამ კლასების საერთოერთო
 დამოკიდებულება ერთბაშთ როდი გამორკვეულა; მათი ინტერე-
 სები ერთბაშთ როდი ჩამოყალიბებულან და თავისთვის გან-
 კერძობებულან: ბრძოლა ამათ შორის ერთბაშთ როდი დაიწვევა
 ბუღა, და აი უფელივე ამის გამო ჩვენი საზოგადოებრივი
 ცხოვრება ზემო-აწერილ ხალხში ეხვევა: ვერც ერთ ჯგუფს ჯერ
 სერიანათ ვერ უცვნიან თავისი თავი და თავისი მტერ-მოყვარე,
 ვერ შეუგნია თავისი საკუთარი ინტერესები და ერთი-მეორის
 მოწინააღმდეგე კლასები სშირათ თათქა მეკობრულათ უტქერენ
 და თათქა ძლიან თანაუგძობებენ ერთმანეთს, თუ საქმით—ჯერ
 რასაკვირველია, შეუგნებლათ—ძირს უთხრიან ერთი-მეორეს.
 ხალხი თუ გაგინსენებთ, რომ არე-დარევა ცხოვრებაში იწვევს
 არე-დარევის აზროვნებაში, შეგვიგნებთ ჩვენი საზოგადოებრივი
 აზრის გაურკვეველობის მიზეზს. ბურჟუაზი მცდელი ცხოვრება
 ბუღა უფელგვარ უტბინის“...

„აი ეს არის უმთავრესი სათავაქართვლების დღევანდელი
 „სიზარმაცისა“, „დაუდევრობისა“, „უენერგიობისა“ და „გულ-
 ციგობისა“ საზოგადო საქმის შესახებ. მტკიცე რწმენის
 უქონლობა იმის შესახებ, რომ ვემსახურებით საზოგა-
 დობრივ ინტერესებს, ე. ი. სრული უბრინციობა, აძლი-
 ერებს ჩვენში ზემო ჩამოთვლილ თვისებას და ჰბადავს სა-
 ზოგადო უთაურობას“...

აი, ასეთი ახსნა საქმის ნამდვილი ახსნაა. მაშ კხლა ერთი
 მხრით უნდა ვკითხოთ: „სახალხო საქმეები“ საზოგადოების
 რომელ წრეს ემსახურებია, ე. ი. კერულ წოდებული „ხალხი“
 საზოგადოების რომელ კლასს წარმოადგენს!? მეორე მხრით-კი
 ხსენებულ წერილის დასტამების შემდეგ აკერ თითქმის სამა-
 წელმა გაიარა და სუ თუ ჩვენში უფელივე ერთ წერტილზეა
 შეჩერებული, სუ თუ საზოგადოების ნაწილთა განწობილება უფრო
 ვერ გამოიჩინა, ვერ ჩამოყალიბდა? და თუ გამოიჩინა, მაშ რითი
 ახსნება, რომ დღესაც იგივე შეხედულება აქვთ ვითომდა-მო-
 დავწე ინტელიგენტებს „სახალხო საქმეებს“ და თვით ხალხზე,
 როგორც „მის ფამს შინა“ ჰქვინდათ? ჩვენ არა გვჭერა ჯერ ის,
 რომ ჩვენი ცხოვრება ამ სამ წელიწადში წინ არ წასულიყოს
 და მეტი არა გვწამს, რომ სხვა მოღვაწეები უფრო ჰქმნობენ
 შეხედულებების და ზრინცაბებით არ გამოსულიყვნენ ახარეზზე
 და არ მოქმედებდნენ! აქედან უნდა ვიკუთვალსმით, რომ „ხალხი“,
 ეს „ახსნელი სფინქსი“, ზოგიერთთათვის წარმოადგენს საზო-
 გადოების ერთ განსაზღვრულ ნაწილს და კარგათ იცნობს მას
 ჰქმნობენ მოღვაწე. მაგრამ მიუხედავათ ამისა დღეს ჩვენში
 „სახალხო საქმეები“ მისუსტებულია და უზატრინათ დაჩნებლი.
 ერთხელაც ვთქვი და კიდევ ვიტყვი, რომ ჩვენი მწერლობა ისე,
 როგორც საზოგადოთ ცხოვრება,—ძლიან ჩამოჩნებლია რუსე-
 თის მწერლობაზე და გასაკვირველიც არ არის: სად ჩვენ, ზაწია

აკვირებს რა მოკლეთ ავტორი ხსენებულ წერილში, თუ

ერი და სად ვეებერთელა რუსეთი! იქ, რუსეთში აღორძინდა და განვითარდა უფლები „სახალხო საქმე“; იქ, როგორც დღეს ჩვენში, „სახალხო საქმეებში“ იბრძოდა და იბრძვის ორგანიზაციები, ორგანიზაციები მძლავრად: ლიბერალიზმი და დემოკრატიზმი, ქველმოქმედება და თვით-მოქმედება. დღეს იქ „სახალხო საქმეთა“ სფეროში უკვე გამოჩნდებოდა დემოკრატიზმი, თვით-მოქმედება და დემოკრატიზმი. აი ამას მთავრად ჩვენს სახალხო საქმეების მეთაურებისათვის! ჩვენ არ უარ-ვეფოთ იმით „ინტელიგენტობას“, იმით „დიპლომატიას“, როგორც იმით ჭკნობა; ჩვენ გვინდა განადგურება იმით ლიბერალიზმი, ქველ-მოქმედებითი ბრძოლი, მოწყობითი მოხერხება. თვით „ხალხი“ მოითხოვს მათ განდევნას სამოღვაწეო ასპარეზიდან, ვინაიდან იმითი შეხედულება, სახელმძღვანელო ბრძოლი არ ეთანხმება როგორც ხალხის ინტერესებს, ისე თანამედროვე იდეას.

ვიცით, ამ სიტუაციის გაგებასზე შუბლს შეივსებენ და მრისხანეთ შემოგვიტყვენ ჩვენი მოღვაწე ინტელიგენტები: — ხომ დაინახეთ ჩვენ ვინ ვფოთილვართ, რამდენ „სახალხო საქმეს“ „სული ჩაუვდგით“ და დღესაც მრავალს ვუდგევართ სათავეში, — ჩვენს ვართ, რაც ვართ, თორემ „ხალხი“ რას მიქვანს! ოჲ, უკაცრავათ, (აქ სიტუაციას ისწორებენ ვითომდა-მოღვაწეები) „ხალხი“ ჩვენ ძალიან გვიყვარს და კიდევ გვსურს მისი ჩვენთან „სამტკობილობით“ (ილია ზურაბიშვილის სიტყვას) მოთავსება, მაგრამ არსადა სხანს იგიო!

— ვიცით, ბატონო ჩვენს, თქვენ ვინცა ბრძანდებით, კარგათ გიცნობთ თქვენზე მოძმის, კიტა აბა იძის მახვილი კაღმის წყალობით. თქვენს ხართ, იმისი სიტუაციით, ისეთი „კუჭი, რომელიც სკმელს ღებულბს და ვერ ანაწილებს, ითვასებს და ვერ ახერხებს მის რეკიანთ მხანმარებას“. თქვენს ხართ, იმავე ავტორის აზრით, „უხერხე გონებით აღჭურვილი, დღევანდელი ჩვენი დაავადებული, გადავარებული განათლებული ნაწილი საზოგადოებისა, ანუ ინტელიგენცია“. კმარა! კმარა, ამდენი თქვენი შკობა და ქება-დიდება! უფრო საუურადღებო თქვენს სიტუაციებში ის არის, რომ „ხალხსაც“ არ ივითვებთ და მძალდ ფარდებიდან წამოუყვებლებული განცვიფრებით ჭკითხულობთ: — სად არის „ხალხი“! ვუძახით, სავიარსა ვცემთ, მაგრამ არსადა სხანს, ადბათ არ შეუძლია „თავისი საქმის გაძღვლა“, ზატონობა!

ამაზე მოგახსენებთ, რომ „ხალხს“, როგორც სხვა რომელიმე საზოგადოებრივ ჯგუფს, აქტიურათ და ბრძანბირ არსადღეს არ შეუძლება მეთაურობა და ზატონობა თავის საქმისა. იგი განაგებს და მეთაურობს უფელ თავის საქმეს თავისი წარმომადგენლების საშუალებით: ხალხის საქმეს განაგებენ და მეთაურობენ „ხალხის შვილი“! მან ჩვენში ეს არ არის! ჩვენი „ხალხი“ მხოლოდ ახლა იღვიძებს თავისი საუკეთესო შვილების შეხებით და იგნებს თავისუფლებას! იგნებს იმასაც, რომ „სახალხო საქმეებში“ ვითომდა-მოღვაწე ინტელიგენტები კი არ უნდა მეთაურბდნენ და განაგებდნენ, არამედ მისივე „შვილები“, მისი დამცველ-მომხრები, ქვემარტი მოღვაწეები!

დასასრულად, არ შეიძლება არ ივმართო „ხალხის შვილი“, „ხალხის“ დამცველ მოღვაწეებს და არ ვუჩვენო იმ დამამცირებელ და სამარცხვინო კარმეობასზე, რომ, როგორც დავინახეთ, „სახალხო საქმეთა“ უფელგვარს ასპარეზი დაკავებულია მთ მოწინააღმდეგეთაგან, მოჭადვებულა უმგვანი „ინტელიგენტურ“ მომხმარებელ ბრძოლებებისაგან, ამიტომ იგი ახალი რაზმის გამოაღაშქრებას უნდის: ქრისტესამებრ ხელში „მოფტის“ ადებს და მით „არა-მივითხე მოღვაწეების“ გარკვას იმ წმიდა ტაძრ-

დან, რომელსაც ეწოდება „სახალხო საქმე“! ჩვენ ვამბავთ ვამბობთ, რომ 1) უნდა ჩამოერთვათ იმით „სახალხო-სწავლა-განათლებლის“ ხელმძღვანელობა. 2) უნდა გამოვიდეს იმითი გამგეობისაგან „სახალხო სახლი“. 3) უნდა განთავისუფლდეს იმითი გავლენისაგან „სახალხო თეატრი“. 4) უნდა მოხიზონ „სახალხო ბიბლიოთეკებში“ მათი უთავბელობა. 5) უნდა გაირეკოს „სახალხო შწერლობის“ ასპარეზიდან „არისტოკრატიზმი“ და „ბურჟუაზიზმი“. 6) უნდა დააარსდეს კომუნიკაციული ამხანაგობანი და მომხრებულ იქმნას ისინი იმით ხელადან. აი ამ ექვს ნუნქტში ვამხინტება, ჩვენის აზრით, ეველას უმთავრესი „სახალხო საქმეები“ და ვინ რომელ ნუნქტში იშრამებს და იბრძობებს, ეს მის ნიჭზე, ცოდნა-გამცდილებასზე და მოხერხებასზე დამოკიდებული...
მუხადე.

რუსეთის სხმობა.

უწმიდესმა სინოდმა, რომ დაითაროს და დაიხსნას წმ. ეკკლესიის მართლ-მადიდებელნი წევრნი უფელავე ცდუნებისაგან, იქონია-რა მსჯელობა გრაფ ლ. ტელსტოისზე და მის ეკკლესიისა და ქრისტეანობის წინააღმდეგ სწავლასზე, დადგინა: გამოქვეყნდეს ეპისტოლე „საკკლესიო უწებებში“, სადაც ჩამოთვლილია ცრუმოძღვრება გრაფ ტელსტოისს; მისი მოქმედება, სიტუაციით თუ წერით მართლ-მადიდებელთა საცდუნებლად მომართული, დავობა და თითონ გრაფი ტელსტოი ადარ ითვლება ეკკლესიის წევრად; ვიდრე არ შეინახებს და თითონვე არ აღადგენს ერთობას მის მიერ განწირულ ეკკლესიასთან. ამ განჩისხვას ხელს აწერენ: სამი მიტროპოლიტი, ერთი არქიეპისკოპოსი და სამიცი ეპისკოპოსი.

— როგორც ისმის, მსკგვის ინჟინერთა სასწავლებელს გზათა უწებების მიეცემა უფლება გზათა ინჟინრების ინსტიტუტისა, ე. ი. ვინც იმ სასწავლებელს გაათავებს, მიიღებს წოდებას გზათა ინჟინრებისა.

— ამ წლის შემოდგომიდან ნეტებურგის უნივერსიტეტთან არდება სპეციალური ფიზიკური ინსტიტუტი. სერო განათლების სამინისტრო თხოულობს ამ საქმის თავაზბირველად მოსაწვებად 30,000 მ., შესანადა უფელწლივ 22,000 მ.

— ელისავეტკრადის უმარლის ქანხებში მომუშავეთა მდგომარეობას დიდხანს არავინ აქცევდა უურადღებას. ბოლოს ქლასქის სანიტარმა ექიმმა მიაქცია უურადღება ამ კარმეობას და ადმონინდა, რომ მეტად მავნებელის და ჯანმრთელობის დამკარგავის ტუვიის მტკერით იწამლებიან მუშები, ამიტომ იხმარა უფელი დონე, მიაქცევინა უურადღება სანიტარულ კომისიასაც, მაგრამ ბევრს ვერაფერს განდენ აქამდის. ეს ორი წელიწადია, ამ საქმის შესახებ ღანარაკობენ; ამ ბოლო ხანებში-კი კდასწევით კომისიამ შეიმუშავს ბროექტი შესაფერ ხუცილებელ დადგინებლათა.

— კდაწევითლია, ეველას დაბალ რკინის გზის მსახურთათვის გამართონ ბიბლიოთეკები.

— კიშინოვიდან ატეობინებენ კაზეთებს: ბესრბობის სკუბურნო ერობის მმართველობას მიუღია ცნობა იმის შესახებ, რომ მომავალს სამეურნეო წელში ბესრბობის მოქლის კადიის შემოსევას.

— ცნობილს ვენახის ზატონის თავ. კოლიცინს მიუცია 20 ათასი ძირი ვაზი საუკეთესო ევროპული ჯიშისა ოდესის ერობის მმართველობისათვის, რათა მან უფსოთ დაურკვოს სოფლის საზოგადოებათ და გლეხებს და ვინც მოისურვებს, კაინონს ვაზი.

ურობის მმართველობა თავის მხრივ შეეკითხება მოელს მზრახში, ვის უნდა ისარგებლოს უფასო ფაზის ძირებით.

ამ წლის ანგარიშში მულიტობელში გაიჩნა საქმე მატრონა რინდისა, რომელსაც ჰბრალდებოდა ქმრის დაწვა. ბრალდებულმა თავი დამნაშავეთ აღიარა. საქმის გარემოება ასე უფიქროს: 9 წლის განმავლობაში ცოლ-ქმარს დიდი უსამართლობა ჰქონდათ ოჯახში. ქმარი მუდამ ითვრებოდა და კარდაიჭრა ღოთად; თანაც ისეთ დღეს აუკუნებდა ცოლს, რომ ხსნადსან სოფლის საზოგადოებას ჩაერყადა ხელმე, რომელიც დაემუქრა თავგახუელ ქმარს, ციმიწიში გადაკასხლებთ, თუ არ გასწორდებიო. სსსამართლობა ისიც გამოიკვია, რომ ქმარს ჰყოლია საფარლად თავისივე ხათლია ქალი და მის დასაძახებლად ჰგზავნიდა ხელმე ცოლსა. ამნარ მდგომარეობისა და ქმრის საქციელისაგან მოთმინებიდან გამოსულმა მატრონამ 25 აგვისტოს გაიფიქრა ქმრის მოხბობა. აიღო ერთი ბოთლი ხაუთი, დასხა მთვრალ დაძინებულ ქმრის ტანისამოსს, მისცა წუმწუმა და თითონ-კი წავიდა.

საქმის გარჩევის შემდეგ ხაუთებს მსაჯულებმა კამართლეს ბრალდებულთ.

ს ა მ რ ე ვ ა რ გ ა რ ი თ.

წვლინი. ამ დღეებში მოხდა ღონდონის საბჭოს არჩევანი. კონსერვატორები შეცადინებდენ არჩევანისთვის პოლიტიკური ხსიათი მიეცათ და ძველი პროგრესისტთა უმრავლესობა გაურდვიათ. ამისათვის მოწინააღმდეგეთ უწოდებენ „ბურების მომხრეთ“, „დიდი ინგლისის მოწინააღმდეგეთ“ და სხვ. მატრამ ღონდონელებმა თავისი არჩევანით დამტკიცეს, რომ ისინი საქალაქო საქმეში პოლიტიკას არ ურევენ და ქალაქის კითხვებს უმირატესობას აძლევენ. არჩეულ იქმნა 87 პროგრესისტი (ძველ საბჭოში იყო 70), 29 ზომიერი (წინათ იყო 48) და 2 დამოუკიდებელი. არჩეულთა შორის არიან ისეთი ცნობილი რეფორმატორნი, როგორც სიდნეი ვები, ბურნსი, მაკ-დუგლდი და სხვა მეკობრები მუშათა კლასისა. აშკარაა, ძველი საბჭოს მიერ დაწეული საქალაქო საქმეები—მიღის წყლის გამოყიდვა, მუშათა სადგომების გამართვა, მიმოსვლის გათავება და სხ. ახლ საბჭოს მიერ კიდევ უფრო მედგრათ იქნება განგრძობილი.

საზრახვეთი. ნაციონალისტთა ბელადმა, სსმობლოდან კაძეგებულმა დერუელდმა ერთი საურადალებო ამბავი გამოაქვეყნა. მან თქვა: 1899 წლის 23 თებერვალს მხოლოდ როაღისტებმა შემოშლეს ხელი, თორემ რესპუბლიკას გაუფუჭებდით. ეს მომხდარა ასე. ერთ ორლეანელს ამხსაგს უკითხავს მისთვის: რას იზამ, ტახტის მამიკელი ორლეანელი დიუგი რომ მოვიდესო?—ამინევე ხელს შეუუკრავდიო,—უთქვამს დერუელდს. და აი ამის შედეგი იყო ის, რომ 23 თებერვალს გენერალმა როუმ უარი თქვა დერუელდის დახმარებაზე. კარდა ამისა, გამოიკვია, რომ 26 თებერვალს სდამოს ნაციონალისტებს 4 ათასი დეპუტა გაუგზავნიათ ხარივის უველას კუთხეში თავის მომხრეთათვის და უცნობებათ მეორე დღეს ვინ სდ უნდა იდგეს. ზოლიცა დიდათ გაკვირვებულა აძღენი დეპუტებით, ერთი იმათგანი გაუხსნიდა და უფვილივე გაუგია. მეორე დღეს უველას ნახევრებ ადგილებში პოლიციელები დაუუენებიათ და ასე ნაციონალისტთ საქმე ჩაშლიათ. მოელი ეს საქმე სტოდნია მამინდელ სამინისტროს (დიუბუისსს) და თითქმის არავითარი გამოძიება არ მოუხდენია. ამის გამო დღეს საფრანგეთის უფრანგ-გაზიეთები თხოულდობენ ამ საქმის ხელ-ახლ გამოძიებას და დამნაშავეთ სსსტიკ დასჯას ახლა ამკარა შეიქმნა. რომ რესპუბლიკა მართლად დიდ

განსდგელში უფიქროს ჩავარდნილი და ვაღდეკ-რუსთის სკინენს-ტროს დაუხსნია.

— მოძრაობა საინის მადნების მუშების დასრულდა, მაგრამ სამაგიეროთ მონსოს და სენელუს მთა-მადნებში კაძლიორდა. აქ ეს ერთი ხსია დიდი კაფიცავა, რომელსაც მეთურებს „წითელი სინდიკატი“ და რასაც ებრძვის ზატრონების „მწვანე სინდიკატი“. ამ გარემოებამ გამოიწვია საფრანგეთის მთა-მადნების მუშათა ნაციონალური კომიტეტის შემდეგი გადაწყვეტილება: 1) საფრანგეთის მადნების მუშათა ფედერაცია ამით აცხადებს, რომ დრო არის მონსოს და სენელუს 60,000 მუშას მიეტეს საშუალება იცხოვროს. ამისთვის საფრანგეთის მადნების თვითუელი მომუშავის წმინდა მოვალეობაა დახმარება კაჭირვებულ მოძმეს, მონაწილეობა მიიღოს ოფენდის დაარსებაში და მით გამარჯვებაში ხელი შეუწოს. მოქალაქეო, მიეცით ზურა მონსოს და სენელუს კაფიცულთ ხელის-მოწერით და სხვა უფვილ-ხარი საშუალებით; 2) ნაციონალური კომიტეტი საჭირების დროს გამაცხადებს საერთო კაფიცავს; 3) მთავრობის წინაშე კაიგზავნოს დეპუტაცია, რომელიც მოსთხოვს, აიძულოს მონსოს მადნების ზატრონები დაკამყოფილენ კაფიცულნი, ან და მადნები ჩამართვას ზატრონთ და თვით ხაზინამ აწარმოვოს. კარდა ამისა, დეპუტაცია მოითხოვს 8 საათის სამუშაო დღეს მადნების უველას მუშათათვის, დღის ქირის მინიმუმის დაწესებას და 25 წლის შემდეგ დღეში ორი ორანჯის მიცემას, როგორც სახელმწიფოს დახმარება. ფედერაცია იმუქრება, თუ მთავრობამ არ შეასრულა ეს, გაზაფხულზე მთელ საფრანგეთში კაფიცავს მოვანდენთო.

— ვაღდეკ-რუსოს სამინისტრო ფიქრებს ერთ საურადალებო კანონის გაფრანს მუშათა სსსარგებლოთ. ეს არის დაარსება ისეთი კასის, სადახან მუშას სიბერის ან დასახინების დროს შემწეობა ეძლეოდეს. აი ამ პროექტის დედა-პროი: დაარსდება სიბერის ორი კასი, ერთი მრეწველობის, ვაჭრობის და მეურნეობის მუშებისათვის, ხოლო მეორე ხელმსხების, წვრილი ვაჭრების და ფერმერებისათვის. ინტელიგენცია შედის ამ უკანასკნელთა რიცხვში. პირველი კასის პროექტი უველ შემუშავებულია, ხოლო მეორეს ახლა ამუშავებენ. პირველი პროექტი მდგომარეობს შემდეგში: კასის წევრთ ჩაწერა სავალდებულოა მუშისათვის. ვინც ორ ორანჯზე ნაკლებ ქირას იღებს დღეში, ის ტოვებს კასის სსსარგებლოთ 5 სსტიმს (1 1/2 კან.), ხოლო ვინც ორ ორანჯს და მეტს იღებს, ის ტოვებს 10 სსტიმს. ამ ფულს პირდაპირ ზატრონი გამოურინავს მას და კასის კადასტრში. 65 წლის მუშა, 30 წლის მუშაობის შემდეგ, კასიდან წელიწადში მიიღებს 360 ორანჯს ზენისას. რაც დააკლდება ამ ჯამს, იმას ხაზინა ავსებს. მუშას შეუძლია უფრო ადრეც მიიღოს ზენისა, მაგრამ ამ შემთხვევაში ხაზინა არ ეწევა და უნდა დაკამყოფილდეს იმით, რაც თვითონ შეუტანია. მუშის სიკვდილის შემდეგ დახმარებას აძლევენ ობოლთ 16 წლამდის და ქვრივს. ზატრონი თვითუელ უცხოელ მუშაზე კასის სსსარგებლოთ იხდის 20 სსტიმს დღეში. ამავე კასისთან დაარსდება განსაკუთრებითი ოფენდი დასახმარებლათ დასახინებულნი მუშისა, რომელსაც 8 წელიწადი მანინ უმსახურია. ასეთ მუშას მიეცება წელიწადში 200 ორ. კასის სრული მოქმედება დაიწება მხოლოდ 35 წლის შემდეგ. ხოლო მხანადის 65 წლის მუშა მიიღებს ზენისათ მხოლოდ 150 ორ. და ეს იმატებს უფვილ წლობით, სსსამ 360 ორანჯამდის არ ავა. ამ 35 წლის განმავლობაში ხაზინა ტვირთულდობს მთელი ზედ-მეტი ხარჯების კაღებას, რაც წელიწადში 100 მილიონ ორ. უდრის. 1931 წლიდან-კი ეს ხარჯები იკლებენ და სიმძიმე კასის დაწეებას მუშების შემოტანით თან-

ხს. კას ნანგარიშევი 7 მილიონი სულისათვის; ზირველ 30 წელიწადს დასმარება მიეცემა მხოლოდ 537,000 მონეტის, ხოლო შემდეგ-ი 1,200,000 მონეტის. გამანგარიშებულის ისიც, რომ ათი წლის ბოლოს შემოტანილი სწევრო ფული იქნება 3 მილიარდი ფრანკი, 25 წლის ბოლოს 7 მილიარდი და 60 წ. ბოლოს 12 მილიარდი.

ამ მონეტებულის კასს უნდა გადასცენ მონეტების ქონებას, რომლის ჩამორთმევას მთავრობა ითქვამს.

საბერძნეთი. საბერძნეთის ზარდაშენებმა თავის უკანასკნელ სესიაში (30 ოქტომბრიდან 1900 წლ. 30 იანვრამდე 1901 წლ.) განიხილა 133 კანონ-პროექტი; ამათში გადაწყდა 69 პროექტის ბედი, დანარჩენი გადაიდგა მომავალ სესიისათვის. უკვლახე მეტი პროექტი ეხება ფინანსების გაწესრიგებას, რაც ამტკიცებს იმას, რომ ამ ქვეყანაში სხელმწიფოს ეკონომიური მდგომარეობა ძალიან სუსტობს. განსაკუთრებით საბერძნეთის ფინანსები განსაცდელში ჩაგდო სთათრეთთან ომმა; ამის შემდეგ მის საზინას ეკონომის სხელმწიფოთა წარმომადგენელთა კომისია ზედამხედველობს. საბერძნეთს უკვლახე მეტი ვალი გერმანიის კაპიტალისტების აქვს. შიგნით ამ ბოლო დროს მდიდარი ხალხი იქნეს მეტ უფლებას და ძალას თითქმის ყოველ სხელმწიფო საქმეებში. ასე რომ, ზარდაშენტი იძულებულია იმტკიედოს თანხმად უცხოეთის და შინაურის კაპიტალისტებისა. ამას მოწმობს კასული სესიაც. თითქმის ყველა ადგილობრივი გაზეთი ეთანხმება „კონფედერაციის“, რომელიც სწერს: „დედეს საბერძნეთის ისტორიას წინ ადარ უძღვება არც კონსტიტუცია, არც ხალხის სურვილი და არც ტანტი. საბერძნეთს განაკებს ფულის არისტოკრატთა ზარტია და ზარდაშენებმა თავი დაანება ქვეყნის საკეთილ-დღეობთ განხების გამოცემისა“. აი, ერთხელ დიდებული ელად როგორ ჩამოქვეითდა!

ზარდაშენტი. 22 თებერვალს, როცა გერმანიის იმპერატორი რკინის გზის სადგურისაკენ მიემგზავრებოდა, იმპერატორის ეტლში ვიღაც მუშას დიტრან ვეინსდლს რკინის ნატეხი შეუსროლია და იმპერატორისათვის უბა დაუზიანებია. თუ დეპეშას დაუუკრებთ, ვეინსდლს ასეთი საქმე ბუნდის მოსულის დროს ჩაუდენია და არავითარი ზოლიტიკური მოსაზრება მას არ ჰქონია.

პორტუგალია. ისპანიის არეულობას თავი უჩენია ზორტუგალიის მადრიდიდან დეპეშით იტეობინების, რომ ზორტუგალიის დედა-ქალაქ ლისაბონის ზოლიტენიკური სასწავლებლის მოსწავლეებს დიდი მანიფესტაცია მოუხდენიათ იესუიტების წინააღმდეგ. ზოლიტელები შესულან სასწავლებელში ხმლებით და დაუტრიათ რამდენიმე მოსწავლე. მოსწავლეთ მიუმართავთ დეპუტატთა ზეატისათვის წერილით, რომლითაც ზორტუსტი გამოუცხადებიათ ზოლიტის ჩარევის წინააღმდეგ. ლისაბონში დიდი უკმაყოფილება და გულის-წყრომა გამოუწვევია ზოლიტის საქციელს. სტუდენტებს თანაგრძობა გამოუცხადებიათ ზოლიტენიკური სასწავლებლის მოსწავლეთათვის. ზორტუგალიის ტენზურას დაუტრია დეპეშა, რომელსაც ეს ამბავი მიჰქონდა.

ინგლის-ბრანსვალის ომი. ბურები ჯერ კიდევ სულით არ ეცემიან და ისევ სკამათ მხედ იბრძვიან. მათ ამას წინათ იერიშით აიღეს ქ. ზრისტომი, თუმცა დიდხანს-ი არ შერჩათ ეს გამარჯვება და ქალაქი ისევ ინგლისელებმა დაიბრუნეს. ამას გარდა ბურებმა ენერგიული იერიში მიიტანეს ლინტენბურგზე, მაგრამ აქ კიდევ უფრო ნაკლებათ მიაღწიეს მიზანს; მართალია, ინგლისელებს ორი აფიცერი და 14 ჯარისკაცი მოუკლეს, ხოლო 20-ი დაუტრეს, მაგრამ სამკვიდრეთ თვითონ მათ გენერალი ცეცერი მოუკვდათ და იძულებული გახდნენ უკუქცეულიყვნ. უფრო სასახლო ბურებისათვის იყო ომი

ქ. შირაისბურგთან, რომელიც კიდევ დაიჭირეს. ბურების საქმე ამ ჟამათ ძალიან ჭნდრავულათ არის. საქმე იქამდე მისულა, რომ, როგორც დეპეშა იტეობინება, ბურების ერთი მთავრსარდალთაკანი ბოტა სრულიათ შხათ უოფილას იარადი დაჭერას და დროებით ზავი მოუთხოვია დეპეტთან მოსადაზნაკუბლათ. მაგრამ ეს უკანასკნელი გენერალი-ი ამ ჟამათ, არავინ იცის, სდ და რა ადგილას იმყოფება. ამბობენ, ორანჟეს მდინარეზე გადასვლის შემდეგ, იგი ჩრდილოეთისაკენ წავიდა, მისი ჯარი მთელ ორანჟეს რესპუბლიკაშია გაფანტული, ხოლო თვითონ-ი კანშტადტის მახლობლათ არის. მოსალოდნელი არ არის, რომ დეპეტმა ჯერ იარადის დაყრა გადასწყვიტოს, მაგრამ, როგორც იმის, ბოტა იმ შემთხვევაშია-ი დაჭერის იარადს, თუნდაც დეპეტმა არა ჰქნას ესა.

ჩინეთი. ჩინეთის საქმეები ისევ ისე არეულია. ის-ი არა და, სხანს, უფრო კართულებას აზიერებს, რადგან ამ ბოლო დროს თანდათან უფრო ხშირდება სხელმწიფოთა და ჩინეთის ჯარების შეტაკება, თითქო ისევ ომი შხადდებოდაც. აი უკანასკნელათ მისული ამბები: 22 თებერვალს გერმანიის ჯარი 400 ჩინელ ჯარის-კაცს შესტაკებია მანჩუენის მახლობლათ და გაუფანტავს. ტიანძინიდან ჩინელთა წინააღმდეგ ჯარი გაუგზავნიათ ცხანში, მეორე ჯარი-ი—იუნ-ცინში. ამასთან ვადაერ-ზეე იუწიება, დედებურას ჯარმა 23 თებერვალს აერიშით აიღო „დიდი კედლის“ კარები და ხელში ჩაიგდო 4 იარადი. ამას გარდა, როგორც ლანხეოდან იუწიების, ტუანს, ტუნთუსიანს და სხვა დამაზავე დიდკატებს ხანში ჯარები მოუგროვებიათ 30 ათას კატამდე ელჩებისათვის წინააღმდეგობის გასწავად და დატერისკან თავის დასახწევად.

ცოლი და ქმარი

მოთხრობა გ. ნინოშვილისა.
(შემდეგი. იხ. № 9).

ს ახათიანი ქორწილი ვაწყო წაბლოდემ: დიდ მანძილზე გაქმიული „სეთა“ ძლივს იტევდა წვეულებს და მაყრებს. მთელი ლამის განმავლობაში არ შეწყვეტილა სმა, თოფის სროლა, სიმღერა და ცეკვა-თამაში. სუფრაზე წამ და უწუმ მოდიოდა ახალ-ახალი საქმელები, ხალხი თვრებოდა თითო-ოროლობით და მოსამსახურე მეზობლებს გაჰყავდათ გარედ. შუალამისას მექორწილებს მოუვიდათ ერთმანეთში ცოტა ლაპარაკი ღვინის სმის შესახებ, ერთმა მეორეს დასწამა ყაღბობა—სავსე ჭიქებს არ სვამსო. ატყდა ჩოჩქოლი, იარალი მოიმარჯვეს, მაგრამ, როგორც იყო, მოწყვენ ერთმანეთში. ვაცხარდა ხელახლავ ლხინი. მაგრამ აგერ მოახლოვდა განთიადი, ღვინომ უფრო და უფრო აიტაცა ხალხი.

— ღვინის მიწაზე დაცლა არ არის ნამუსი, თუ არ შეგიძლია სმაი, გარედ გადი, თვარა დალიე!—დაიძახა წაბლოდის წვეულებში ვილაკამ, სწორედ იმ დროს, როცა პატარძლის ბიძაშვილი, ვადალმელიძე, სმიდა ღვინოს.

— ვადალმელები რომ ჩვენდონეთ ღვინოს ვერ დალევენ, ავი ვინ არ იცის! მარა ღვინის მოპარვა მაინც არ არის ნამუსი!—დაიძახა წაბლოდის მეორე წვეულმა, რომელიც ძლიერ მოყვარული იყო ჩხუბების და აყალმაყალის.

— თუ ღვინო მომეპაროს, შემირცხვეს ნამუსი, თვარა იმას შეურცხვეს, ვინც შემწამა.—უპასუხა ვაჯავრებით ვადალმელიძემ.

— აბა მიწა გავშინჯო, თუ ღვინო არ იქნება და-
ქცეული!—უთხრა წვეულმა.

— მობძანდით!—უპასუხეს მაყრებმა.

აქ წამოიშალენ მაყრები და წვეულები და აირიენ
ერთმანეთში.

— აგი რა არის აბა, ღვინო არ არის!—აჩვენა წვე-
ულმა მაყარს მიწაზე, რომელსაც მართლაც აჩნდა რა-
ღაც სისველე.

— შენმა სიკოცხლემ აგი ღვინო იყოს!—ვერ დაა-
სრულა ამის თქმა მაყარმა, რომ წვეულმა დაარტყა მას
დამბაჩის ლულა და გაუხეთქა თავი.

თვალის დახამხამებამდე დამბაჩის დამრტყმელი წვე-
ული გაიშოთა მიწაზე თავ-გახეთქილი,—ვიღაც მაყართა-
განმა დაჰკრა მას კეტი თუ დამბაჩა, ვერ მოასწრეს და-
ნახვა. ეს იყო დასაწყისი საშინელი ჩხუბის: გადაღმელი-
ძის მაყრები და წაბლაძის წვეულები ისე დაერიენ ერთ-
მანეთს, თითქო ორი სხვა და-სხვა ერთმანეთთან მეომარი
ხალხია და ხელ-ჩართული ომი მოსვლიათო. რევოლვე-
რების და დამბაჩების ხმა, კეტების ხათქა-ხუთქი, ხან-
ჯლების ტრიალი ერთმანეთს ეცილებოდნენ. მაყრებელს
ეგონებოდა აქ ერთიც აღარ გადარჩება ცოცხალიო. ქა-
ლების წივილ-კივილი აყრუებდა არე-მარეს. ერთი წვე-
ულთაგანი გაექანა კეტით პატარძლის ბიძაშვილისაკენ,
რომელიც თუთხმეტ-თექვსმეტი წლისა თუ იქნებოდა, მე-
ტი არა. ის-ის იყო, ღვინისაგან გაბრუებულ ყმაწვილ
კაცს გაშმაგებული წვეული დაესხმოდა თავს კეტით, რომ
მელანია, რომელიც გვერდით ედგა ამ დროს თავის ბი-
ძაშვილს, წივილით ეცა წვეულს და წაართო კეტი.—
შენ რავე ბედავ გადაღმელების მოხმარებას! მივარდა სამ-
სონა ცოლთან და ჰკრა გულზე ხელი. მელანია წაბარ-
ბაცდა და დაეცა. ორი ქალი სწრაფად მიიჭრა წაქცე-
ულთან და საჩქაროდ ააყენეს ფეხზე. ამ დროს ვიღაც
მაყართაგანმა დაჰკრა სამსონას თავზე ხანჯალი და ჩვენი
მეფე დაეცა ძირს. როცა ცოტაოდნად გონს მოვიდა, ის
შევიარდა სახლში, გამოიტანა თავის თოფი და დაიყვირა:
—დღეს გადაღმელებს უნდა ვაჩვენო სიერი! ერთსაც არ
გუუშობ ცოცხალს!

— უკაცრაოდ, სიძე-კი ხარ, მარა იგი თოფი სახლ-
ში შეაბრუნე, თვარა ქორწილს ტირილი მოჰყვება და
არ ივარგებს, დიდი ხარჯი მოვა.—დაუძახა ერთმა მაყარ-
მა დაცინვით.

სამსონას ეცენ ხელში ნათესაეები, თოფი წაართვეს
და თითონ სამსონა ორმა კაცმა დაიჭირა ხელში და არ
უშვებდა.

უკანასკნელ, როგორც იყო, დაცხრა ჩხუბი, რად-
გან, როგორც წაბლაძის წვეულებში, ისე გადაღმელიძის
მაყრებშიაც, ბევრი საშვალობდა ჩხუბის დაცხრომას,
იჭერდენ მანხუბრებს, არ უშვებდენ ერთმანეთთან, ართმე-
დენ იარაღს და სხვა. რევოლვერით და ხანჯლით და-
ჭრილები, კეტით თავ-დახეთქილები და ისე გაღახულები
ბევრი ეყარა მიწაზე. ამათში ბევრი იყო მძიმედ დაჭრი-
ლი და დაშავებული. მხოლოდ ეს კი იყო, რომ არავინ
მოექლათ.

მეორე დღეს მხოლოდ მცირეოდენმა შეიძლო წა-
ბლაძის სტუმრებში წასვლა, უმეტესობა-კი მიჰყავდათ ქი-
რისუფლებს.

V.

არ გასულა ერთი კვირა ზალიკას ქალის გათხოვი-
დან, რომ სოფელ გადაღმეთში, ზალიკას მახლობლად,
მოხდა ერთი შემთხვევა, რომელმაც მთელი სოფელი
აალაპარაკა. რადგანაც ამ შემთხვევას, ცოტა არ იყოს,
კავშირი აქვს ჩვენს მოთხრობასთან, ამიტომ უადგილო
არ იქნება ვუამბო ეს შემთხვევა მკითხველებს.

სოფელ გადაღმეთში, ზალიკას მეზობლად, სცხოვ-
რობდა ერთი ყმაწვილი კაცი, რომელსაც სახელად სიკო
ეწოდებოდა და ისე კი, საზოგადოდ სიკოლია ბუშს ეძა-
ხოდნენ. სიკოს დედა, ჯაჯიკაი, ერთი უთვისტომო, ობო-
ლი ქალი იყო. ამიტომ ხან ვინმე დიდკაცის სასახლეში
მიდიოდა მოახლედ და იქ პოულობდა თავშესაფარს და
ხან ქალაქში ვინმესთან მოჯამაგირედ ღებოდა, ხან გა-
მონახავდა რომელიმე შორეულ ნათესავს და იმისას ცხო-
ვრობდა და, როგორც იყო, ამგვარი ცოდვილობით
ირჩენდა თავს. იმ ხიფათის და ცუდი სახელისაგან, რომ-
ელიც ხშირად ხედება ასე უპატრონოდ დავარდნილ
ყმაწვილ ქალს, ჯაჯიკას ალბად ის გარემოება თუ იფა-
რავდა, რომ ის მეტად მოეძულებია ბუნებას,—არც სი-
ლამაზე და არც ეშხი მისთვის არ მიეცა. ჯაჯიკა იყო
ცოტათი მომადლო, ხმელი ტანის, მოწითლო-შავგრემი-
ანი, გრძელი, ხმელ-ხმელი პირისახის, გრძელ-გრძელი, მო-
ყვითლო კბილები, რომლებიც თითქმის ყოველთვის უჩან-
და, რადგანაც ქვედა ბაგე გარედ ჰქონდა გადმოგრეხი-
ლი, რა თქმა უნდა, არ დააშვენებდა ამგვარ სახეს, ამას
მიუშმატოთ მაღალი გრძელი ცხვირი და სისველე, რომ-
ელიც მუდამ უდგა ქვედა კბილებსა და ქვედა ბაგის
ძირში. ოცდაათი წლის ქალი იქნებოდა ჯაჯიკაი, როცა
ის დაუდგა ქალაქში ერთს ცოლ-შვილიან ვაჰარ ბერძენს
მოჯამაგირედ. რამდენსამე წელს დარჩა ის ამ ბერძენთან.
როცა სოფელში დაბრუნდა, მას მოჰყვა ერთი ქერა ბავ-
ში, ასე ხუთი თუ ექვსი წლისა,—ეს იყო ჯაჯიკას შვი-
ლი. ვისი შვილი იყო ეს ბავში, არავინ რა იცოდა. სო-
ფელში ბავშვს ხუმრობით ზოგი ბერძენად უწოდებდა,
ზოგი რუსად, ზოგი ფრანგად და ზოგი სიკოლია ბუშად.
ეს უკანასკნელი სახელი შემდეგშიაც არ მოაშორეს ჯა-
ჯიკას ვაჟს.

ჯაჯიკამ იყიდა ერთი მემამულისგან ერთი დღიური
მიწა, შეიძინა აგრეთვე ყიდვით ერთი პატარა ფიცრული
სახლი და დაუწყა ზრდა თავის პატარა სიკოს. ფული,
რომელიც ჯაჯიკას ჯამაგირობით ეშოვნა, ახლა გაასეს-
ხა, სარგებელში აძლევდენ ქირანახულს და ეს იყო ჯა-
ჯიკას სარჩო. როცა სიკო წამოიზარდა, ჯაჯიკამ, რო-
გორც იყო, კიდევ შეიძინა ორი დღიური მიწა და ახლა
დედა და შვილი თითონ მუშაობდენ და წეულობდენ
წლიურ სარჩოს. ისე შეუმჩნევლად მიდიოდა ამათი ცხოვ-
რება, თითქო არ არსებობდენ ქვეყანაზეო.

თვრამეტი წლის იქნებოდა სიკო, როცა დედა მოუ-
კვდა. მეტის-მეტად დააღონა საბრალო ამ შემთხვევამ.
დღითა და ღამით თვალეებზე კრემლი აღარ უშრებოდა.
გზაზე მიდიოდა, ტიროდა, ყანაში მუშაობის დროს ტი-
როდა, როცა შინ იყო, ხომ რა, მოთქმიდან და ტირი-
ლიდან არ ისვენებდა. მეზობლებს ებრალებოდათ სიკო,
მიდიოდნენ მასთან სანუგეშებლად, მეტადრე ქალები. ხან-
დახან, განსაკუთრებით ისეთ დროს, როცა ვერავინ დაუ-
წყებდა ჰვრეტას, სიკო წავიდოდა, ჩავიდოდა პატარა

ეკლესიის ეზოში, დაემხოზოდა იქ, სადაც დედა მისი იყო დამარხული, და აყრიდა ცხარე ცრემლებს. ისე გავიდა სამი წელიწადი, რომ სიკოს სიმღერა აღარავის გაუგონია, თუმცაღა წინეთ-კი დიდი მოტრფიალე იყო სიმღერის. არც ერთ ღმერთს, არც ერთ თამაშს ამ დროს განმავლობაში ის არ დასწრებია. „ხედავთ, რა ყოფილა აგი ბუში!—ჰკვირობდა ხალხი—რაღა გადახვდა ზეთ დედის გლოვას!“ სიკოს სამი წლის გლოვის შემდეგაც არ დავიწყნია თავის საყვარელი დედა, ვაჟკაცობაშიაც ბევრჯელ უტირია დედის მოგონებაზე.

როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, სიკო ზალიკა გადაღმედიძის ახლო მეზობელი იყო და ბავშობიდანვე ისე მიღებული იყო ზალიკას ოჯახში, როგორც ახლო ნათესავი. კარგა ახსოვდა სიკოს, რომ, როცა დედამ პირველად სოფელში მოიყვანა, საშინელი მოწყენილი იყო, რადგანაც ქალაქის ათასფეროვან ცხოვრებას შეჩვეული, ახლა დედის ამარა იჯდა პატარა ქობში და ახლო-მახლო ხალხის ქაქანება არსად ჩანდა. ამ დროს ვიღაც ორი-სამი ბავში მივიდა მასთან და დაუწყეს ათასი რაღაცების გამოკითხვა. პატარა სიკო ბავშვების ლაპარაკმა ცოტათი გაართო.

— წამოდი ჩვენსას. — უთხრა სიკოს მამე პატარა, შევთვალა ქალმა.

სიკო დაეთანხმა პატარა შევთვალა ქალს, აიღო დედის ნება და წაჰყვა შინ.

— რა ქენი, მელიო, პაწა რუსი მოგვეგვარე სტუმრათ?—ღიმილით უთხრა ერთმა კარგა მოყვანილმა, ეშხინამა ქალმა, რომელიც დაუხვდათ შინ სიკოს და მის ამხანაგ შევთვალა ქალს, მერე მივარდა სიკოს და ჩაკოცნა. „საცოდარო ჯაჯიკავ, რა კაი შეილი ჰყოლია!“—თქვა ქალმა და შემდეგ გამოუტყბო ყველიანი პურის კვერი და მიართო. სიკომ ზრდილობიანად გასტეხა პური შუაზე და ნახევარი მისცა ამხანაგ პაწია ქალს.

პაწია შევთვალა ქალი, რომელმაც მიიპატიჟა სიკო, იყო ზალიკას ქალიშვილი, მელანია, ის ქალი-კი, რომელმაც ჩაკოცნა სიკო და პურის კვერი აქამა—მელანიას დედა, ფატმანე.

იმ დღიდან მოწყებული პაწია სიკო და მელანია დიდი მეგობრები შეიქნენ ერთმანეთის. გათენდებოდა დილა თუ არა, სიკო მირბოდა ზალიკასას, გაიყოლებდა პატარა მელოს და გასწევდა მინდვრისკენ. წლიდან წლამდე ქედს, მინდორს, რუს და წყაროს მოსვენება აღარ ჰქონდათ სიკოს და მელანიასგან, ხან წაბლს დაეძებდნენ ქედში, ხან ველურ თხილს, ხან ყვავილებს კრეფდნენ, ხან რუში წყალის შხაპუნით შეექცეოდნენ, ან თევზს ეძებდნენ, ხან თამაშობისაგან გახურებულები ცივს წყაროს დაეწაფებოდნენ. ერთხელ-კი უბედურებაც შეემთხვათ: პატარა მელიო ჩამოვარდა თხილის ბუჩქიდან და მკლავი იღრძო. სიკო მივარდა ამხანაგთან და, როცა თითონ ვერა უშველარა, მართო ყვირილი. მის ყვირილზე ხალხი მოგროვდა და დაუწყეს მელანიას მკლავის გასწორება. მელანია ძლიერ შეწუხდა ნაღრძობის გასწორების დროს. სიკომ რომ ეს დაინახა, იფიქრა კვდება მელანიაო, დაიწყო საშინელი ტირილი და პირის კანი ერთიანად ფიხილით დაიკაწრა. თავის მხრივ მელანია, როცა დედა ხილს ან სხვა რამე გემრიელ საჭმელს მისცემდა, ნახევარს უკვდავად სიკოს მიუბრუნებდა.

(შემდეგი იქნება).

მ. რ.-ის ლექსი.

მე, ნუ გეუფარვარ იმისთვის, რომ ღამაში ვარ, ნურც მისთვის, რომ მე შდიდარი ვარ, ვხარებ ყოველს დროს: სიღამაზისთვის შეიუფარე დღის მშვეგებებს, სიმდიდრისთვის—თაყვანი ეც ვეცხლას და აქრას. ნურც გეუფარები იმისთვის, რომ ვარ ჭაბუკი, გეუფარდეს ტურფა გასაფხული, სხანარები, მე-კი გეუფარდე მარტო მისთვის, რომ მე მიუყარხარ და სუკუნოდ მხლოდ, მხლოდ შენ შეუფარები.

განდევლილი.

მეცნიერება და მეცნიერები.

წერილი პირველი II.

ბ. მარველი, როგორც დავინახეთ პირველი სტატიიდან, უშიშრად, შეუზავრად ებრძვის ქეშმარიტებას; მისი მსჯელობა განხორციელებული, გაპიროვნებული გაბედულობაა! მოიგონეთ, როგორ გამირულად დაამახინჯა ბ. მარველი ცნობილ მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა იდეები, არა ერთხელ მათ მიერ საზოგადოთ გამოთქმულნი! მიზანი ამართლებს მის მისაღწევათ ნახმარ საშუალებებს... ბ. მარველის მიზანია თეთრი შავათ მოაჩვენოს საზოგადოებას და რადგან ამ მიზანს სწორი, სიმართლის, ჭეშმარიტების გზით ვერ მიახწევდა, ბ. მარველი მიმართა ცილის-წამებას, სტატისტიკურ თვალთ-მაქცობას, ე. ი. სიზამდვილის გაუქმებას, ჯადოსნურად სტატისტიკურ მასლათა ხმარებას. ბ. მარველი შეეცადა დაეხატა ეკონომიური განვითარება არა ისე, როგორც ეს განვითარება ხდება, არამედ ისე, როგორც ამის დასტვა იყო სწორი თავის მიზნის მისაღწევად...

განა წარმოსადგენია, რომ სერიოზულ გაზეთმა და ბეჭდოს ისეთი სტატიები, რომელნიც ცხადათ ეწინააღმდეგებიან ყოველ ქეშმარიტებას, ლოლიკურ მსჯელობას! აიღეთ შემდეგი სიტყვები ბ. მარველისა (№ 247); „რითი აიხსნება, რომ მჭიდროდ დასახლებულ ბელგიიდან ადგილის სივიწროვეს ნაკლებად გაურბის (უკვე სულ არ გაურბის) (კურსივი ჩვენია, დ. თ.) ხალხი, ვიდრე მიწა-ადგილის სიმრავლით მდიდარ სხვა კუთხეს? ნუ თუ ეს მოვლენა ინდუსტრიისა და ვაჭრობის განვითარებით აიხსნება?“ და შემდეგ განაგრძობს: „მაგრამ ინდუსტრია და ვაჭრობა გერმანიაში და განსაკუთრებით ინგლისში ხომ უფრო მეტადაა განვითარებული, ემიგრაცია-კი ამისდა მიუხედავად როგორც გერმანიაში, აგრეთვე ინგლისში წლით-წლობით იზრდება და მატულობს“. ბ. მარველი ამ სიტყვებს სერიოზულად ლაპარაკობს და არ არსებულ მოვლენას იღებს, როგორც რეალურს და კიდევაც ცდილობს ახსნას იგი. აი როგორ ხსნის: „მაშ რითი აიხსნება—კითხულობს ბ. მარველი—ეს გასაოცარი მოვლენა ბელგიაში?“—და თვითონვე აძლევს ასეთ პასუხს: „გოცნათა წერილის მიწად-მფლობელობითაო, ჩავგრჩურჩულეებს სტატისტიკა. მაგრამ სტატისტიკი მარტო ამითი არ კმაყოფილდება, იგი გადაჭრით გვეუბნება: „წვილ მუწუნე გლეხთა რიცხვის (კურსივი ბ. მარველისა) განუწყვეტლივი გამრავლება უმთავრესი მიზეზი იმისა, რომ ხალხი ბელგიიდან არ იხიზნება, არ მიდის სხვაგან საცხოვრებლად“.

ლაო“. რამდენი წინადადება, იმდენი შემცდარი აზრია წარმოთქმული!

ბ. მარველი უკვირს, რომ ემიგრაცია იმ ქვეყნებში უფრო იზრდება, სადაც ინდუსტრია და ვაჭრობა უფრო განვითარებულია! ინდუსტრია-ვაჭრობის განვითარება სინონიმი არსებობისთვის ბრძოლის, გამწვავების და, მაშასადამე, დამარცხებულთა რიცხვის გამრავლებისა. დამარცხებულნი, თუ-კი მოახერხებენ, ცდილობენ გადინხვეწონ ცხრ-მთას იქით, სადაც მათთვის ბრძოლა უფრო ადვილი იქნება, ე. ი. სადაც ინდუსტრია-ვაჭრობა ჯერ არაა ისე განვითარებული, როგორც მათ სამშობლოში. მაშ, რამ გააკვირვა ბ. მარველი? ინგლისი და გერმანია სხვებზე წინ მიდის ინდუსტრია-ვაჭრობაში და ამ სახელმწიფოებ-ბიდან ემიგრაციაც მეტი უნდა იყოს. მაგრამ განა ბელ-გიაში მართლაც არ არის ემიგრაცია? განა მართლაც გლეხობა, ხაღხი, ბელგიაში თან-და-თან მდიდრდება? განა გლეხთა წვრილ მიწად-მფლობელობა იზრდება ბელგიაში? განა ბელგიაში წვრილ მეურნე გლეხთა რიცხვი მრავლ-დება? არა და არა! ამგვარ მოვლენებს ბელგიაში ადვილი არა აქვთ. პირიქით, ბელგიიდან ემიგრაცია თან-და-თან მატულობს. ხალხი იძულებულია არამც თუ ბელგიის ქა-ლაქებში, არამედ სხვა სახელმწიფოებშიც-კი მუშად წა-ვიდეს, რომ შვიერი არ მოკვდეს. მარტო მაწის მუშა ბელგიელ გლეხთა რიცხვი მხოლოდ საფრანგეთში ბ. „de Hemricourt de Frunne“-ის¹⁾ გამოანგარიშებით, არა ნა-კლებია 45,000-ზე. შინაგან საქმეთა მინისტრის გამო-ანგარიშებით 1897 საზღვარ-გარეთ ბელგიიდან გავიდა 57,262 მუშა²⁾. 1880 წლებიდან 25% (15 წლიდან 20 წლამდე) ქალიშვილთა ყოველ წლობით მიდიან ბრიუ-სელში, პარიჟში და სხვა ქალაქებში; ბუკრა შათან კიდევაც იქ რჩებიან... ზოგიც ბრუნდება, მაგრამ არა თითო³⁾...
ბ. მარველი გვეტყვის: თუ ხალხი მიდის სამუშაოდ საზღვარ-გარეთ, ის იქ მაინც არ რჩება, შინ ბრუნდებაო! ვნახოთ ეხლა, თუ რამდენ მათგანს მოეძევა ეგ „შინ“! სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ მეურნე გლეხთა რიცხვი არამც თუ მცხოვ-რებთა რიცხვთან შედარებით, არამედ აბსოლიუტურადაც კლებულობს ბელგიაში: 1880-დღე წვრილ მეურნე გლეხთა რიცხვი ბელგიაში კლებულობდა მხოლოდ მცხოვრებთან შედარებით, 1880 წლიდან-კი მათმა რიცხვმა აბსოლიუ-ტურადაც იკლო. 1846 წ., როგორც მაშინდელი აღწე-რილობა გვაჩვენებს, 1,083,601 ადამიანი, ანუ 24,98% ბელგიის მცხოვრებთა მეურნე იყო. 1880 წ., შედარებით მცხოვრებთა რიცხვთან, მეურნეთა რიცხვმა იკლო და ჩა-მოვიდა 21,77%-დღე; 1890 წ. კი აბსოლიუტურადაც დაიწია მეურნეთა რიცხვმა: 1880 წ. იყო 1,199,319, ხოლო 1890 წელს-კი 1,000,000, ე. ი. იკლო 16,52% როგორც ხედავთ, 1846 წ.-დან 1890 წ.-დღე, მიუხედავად გლეხთა რიცხვის გამრავლების, მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის მცხოვრებნი ბუკრად უფრო მაღე მრავლდებო, ვიდრე ქალაქის, მიუხედავად იმისა 44 წლის განმავლობაში ბელგიაში არამც თუ წვრილ მეურნეთა რიცხვი არ გაზრდილა, პირ-იქით, წვრილ

მეურნე გლეხთა რიცხვს ბელგიაში შედარებით იმასთან, რაც იქ 44 წლის წინ, დღეს უკვია, შემცირებულა.

აქედან ცხადათ ჩანს, რომ ბ. მარველი შემცდარი ბრძანდება, როდესაც გვეუბნება, ვითომ მას სტატისტიკა ჩაჩურჩულებდეს—„წვრილ მეურნე გლეხთა რიცხვი მრავ-ლდებაო“.

1846 წ.—24,98% მცხოვ. მუშაობდა, როგორც მეურნე
1880 წ.—21,77% " " " " "
1890 წ.—16,52% " " " " "

მე მგონია, ეს ციფრები საკმარისად მქვერ-მეტყველია-მაგრამ მე მსურს მკითხველის წინაშე გამოვარკვიო, თუ როგორ შედგება ეგ ციფრები და მის სხვა-და-სხვა ნა-წილთა შორის როგორ იცვლება პროპორცია.

მიწის მოვლა, მეურნეობა ბელგიაში თან-და-თან გა-დადის ქალების ხელში: მეურნე ქალთა რიცხვი მატუ-ლობს, მეურნე მამაკაცთა რიცხვი-კი, შედარებით, კლებუ-ლობს (ჩვენ ვამბობთ „შედაჩხობთ“, რადგან აქ ჩვენ ვა-რკვევთ ციფრებს მხოლოდ 1880 წ.-დღე; მეურნეთა რიცხვი აბსოლიუტურად კლებულობს 1880 წლის შემდეგ, რო-გორც ეს ზევით ვაჩვენეთ მკითხველს). აი რამდენად მს-იმატა მეურნე ქალთა რიცხვმა:

1846 . . .	425,731
1880 . . .	527,684
	+ 101,952

მამაკაცთა რიცხვმა მეურნეობაში ამავე 34 წლის გან-მავლობაში მიაიმატა:

1846 . . .	657,870
1880 . . .	671,435
	+ „13,565

როგორც ხედავთ, საოცარი განსხვავებაა ამ ორ ცი-ფრთა შორის. სად გადინხვეწა მამა-კაცები? რა გაუქირდათ, რომ მთელი ოჯახი, მეურნეობა ქალებს ჩაატოვეს ხელში და თვითონ-კი სადღაც გადაიკარგენ! მაგრამ ცოტა მო-ვითმინოთ, ჯერ საქირთა აქ სხვა კითხვებს მივაქციოთ ყურადღება. ავხსნათ ეხლა, 1846 წ.-დან 1880 წ.-დღე როგორ შეიცვალა პროპორცია ორგვარ მეურნეთა შო-რის, რომლებიც ერთად შეადგენენ მეურნე მამა-კაცთა გუნდს. ეს უკანასკნელნი შედგებიან ოჯახის წევრებისაგან (თავიანთ ოჯახში, თავიანთთვის მშრომელნი) და ნაქირავებ მუშებისაგან. ვნახოთ როგორ იცვალა პროპორცია ამ ორ კატეგორიათა შორის 34 წლის განმავლობაში:

	ოჯახის წევრი	მუშები.
1846 . . .	550,567	107,303
1880 . . .	529,673	141,762
	— „20,894	+ „34,459

ამგვარი მოვლენა, ცხადია, წვრილ მეურნე გლეხთა გამრავლებას არ ამტკიცებს! ცხადია, რომ წვრილი მეურნე-ობა, სამწუხაროდ, ჰქრება: ოჯახის წევრ მეურნეთა (მამა-კაცთა) რიცხვმა 34 წლის განმავლობაში-კი არ იმატა—იკლო; მათი რიცხვიდან გამოიჩინეს 20,894; ხოლო დატაკთა რიცხვმა-კი არ იკლო—იმატა 34,459... რას ბრძანებთ ამაზე, ბ. მარველი?..

ავიღოთ ეხლა კერძოთ ის ორი კუთხე, სადაც ინ-დუსტრია მეტად განვითარებულია: ლიეჟი და ჰენო (Liège et Hainaut); აქ ზემო-აღნიშნულ მოვლენას უფრო ნათლათ ვხედავთ.

1) Les Ouvriers agricoles belges en France. Revue générale agronomique. 1899.
2) Yandervelde. La propriété foncière en Belgique. 1900 გვ. 113.
3) Yandervelde. Les villes tentaculaires. Revue d'écon-omle politique. 1899. გვ. 338.

	ოჯახის წევრნი.	მუშები.
ლიეჟი	1846 37,261	7,264
	1880 30,861	10,093
	— „ 6,400	+ „ 2,829
ჰენო	1846 88,616	12,403
	1880 59,817	16,433
	— „ 28,799	+ „ 4,030

მაგრამ ჩვენ არ ავიღებთ ტიპათ ისეთ მხარეს, სადაც სხვა ნაწილებზე გაცილებით განვითარებულია ინდუსტრია, თუმცა ლიეჟი—ჰენო, რასაკვირველია; გვიჩვენებს მომავალს დანარჩენ კუთხეებისას. ჩვენთვის აქ საკმარისია აღვნიშნოთ ის, რომ ოთხ-შუა მთელ ბელგიაში 34 წლის განმავლობაში ოჯახის წევრ მუშახელს რიცხვმა დაიკლო 20,894 და დატაკ-მუშათა რიცხვმა იმავე 34 წლის განმავლობაში მოიმატა—34,459⁴⁾.

ბელგიაში არა მარტო მეურნეთა რიცხვი შემცირდა, დღეს დამუშავებული მიწაც ნაკლებია:

1880	2,704,958 ჰექტარი იყო.
1895	2,607,514 ჰექტარი-ლა იყო მხოლოდ.
	— 97,444

ე. ი. თითქმის 100,000 ჰექტარით ნაკლები შედარებით იმასთან, რაც იყო 15 წლის წინეთ. ეხლა ვნახოთ, იკლო, შემცირდა, თუ გამრავლდა რიცხვი ჰატარა, საშუალო და დიდ მეურნეობათა (Le nombre des exploitations agricoles). მაგრამ აქ საქიროს ვსთქვათ ორიოდ სიტყვა ასახსნელად იმისა, თუ როგორ მეურნეობას ჰქვია: პატარა, საშუალო და დიდი.

ცნობილი გერმანელი ეკონომისტი—როშერი ასეთ პასუხს იძლევა ამ კითხვაზე: „დიდი დავარქვით ისეთ საკუთრებას, რომელიც თხოვლობს ერთ მართველს მაღალი კლასისას. საშუალო საკუთრება არის ისეთი, რომელიც ასეთი მართველს არ ყოფნის სამოქმედოთ და იმდენ თავისუფალ დროს აძლევს, რომ უბრალო შრომაშია ც მონაწილეობა მიიღოს, მაგრამ ისე-კი, რომ მისი სოციალურ მდგომარეობისათვის და აღზრდისათვის ეს სასიძებო არ იყოს. აქ, რასაკვირველია, შრომა უმთავრესათ ნაქირავები მუშებით სრულდება. მდიდარ გლეხთა უმრავლესობა ამ კატეგორიის ეკუთვნის. პატარა საკუთრება ეწოდება ისეთს, რომელიც მუშავდება მხოლოდ თვით პატრონის და მისი ოჯახის შემწეობით, ისე-კი, რომ ოჯახის ყველა წევრთ ყოფნიდეს სამუშაოდ. ხოლო როცა საკუთრების დასამუშავებლათ მთელი ოჯახი საქირო არ არის, ამ შემთხვევაში ეს მეურნეობა-კი არა, მეურნეობის ნაგლეჯია („il ne peutpeus etre question de bious mois seulement de darcelles“⁵⁾).

აქ როშერი შვენიერათ გვიხსნის ოთხ-გვარ ექსპლუატაციას. ცხადია, რომ ეკონომიური მნიშვნელობა მხოლოდ სამ პირველ კატეგორიათა ექსპლუატაციას აქვთ, ხოლო მეორე კატეგორიის ექსპლუატაციას, რომელიც გამოიხატება ნაკლებ მიწაში, სხვადასხვა ბასტანის მეტი ანაფერად, რასაკვირველია, ექსპლუატაციადაც არ ჩაითვლება: მაგ-გვარი ქანების ხატრახნი იგივე უმრავლესობაა.

ეხლა ვიცით, რა მოეთხოვება დიდ, საშუალო და პატარა მეურნეობას, თითოეული მათგანი რა პირობებში აყენებს მეურნეს, მაგრამ ჯერ არ ვიცით, თუ რა სივრცის უნდა იყოს: დიდი, საშუალო და პატარა მეურნეობა. ამ კითხვის გადაჭრა ერთობ ძნელია, თუ ბ. მარველივით არ გავაადვილებთ კითხვას და არ ვიტყვით, რომ ბელგიაშია 50 დესეტინას ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ყოველგან (ბ. მარველი ბრძანებს: „რა მსხვილი მემამულე უნდა იყოს 50 დესეტინის პატრონი!“⁶⁾ მი-

წის დაფასება მისი სივრცე-სივრცის მიხედვით, შედარება ერთი-მეორესთან ორი მამულის ეკონომიურ მნიშვნელობისა, მათი მონათვლა დიდი, საშუალო ანუ პატარა მამულად შეგვიძლია მხოლოდ შემოსავლის მიხედვით; ხოლო შემოსავლიანობა, როგორც ყველამ უწყის, დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიურად განვითარებისაგან. თვით საქართველოში მის სხვა-და-სხვა კუთხეში სივრცით ერთნაირი მამულები შემოსავლიანობით ხომ ბევრად განსხვავდებიან. სადმე ქალაქის ახლოს ასი და ორასი-კი არა ხშირად 50 დესეტინის პატრონიც თავის მამულის შემოსავლით შეძლებულთა კლასში ჩაირიცხება, მაგრამ სადმე მივარდნილ კუთხეში იმდენივე მამულის პატრონი ჭადით და ლობიოთი კმაყოფილდება და, ავად რომ ვახდეს, ექიმის დასაბარებელი ფულიც არა აქვს...

ბელგიაში ხშირად ერთი ჰექტარი (დესეტინაზე ნაკლებია) ქირავდება 150 ფრანკათ (60 მან.) ორთა-შუა რომ ვიანგარიშოთ, 130—ფრ. ერთი ჰექტარის ქირად, 50 ჰექტარის პატრონს ექნება წლიური შემოსავალი 6,000 ფრანკი ანუ 2,250 მან. ჩვენში, კარგათ მოგეხსენებათ, 130 ჰექტარს არ შემოაქვს 2,250 მან.; ჩვენებურმა აზნაურმა 130 ჰექტარს სულ ყანად რომ აქციოს და თვითონ რომ დაიმუშავოს, მაინც ვერ აიღებს 2,250 მან., ბელგიაში-კი 130 ჰექტარს ქირავდება 2,250 მან., ამ ფულს ფერმერი იხდის და ის მაინც მოგებას ხედავს⁷⁾. ბ. მარველი-კი არ შედის ამანებას განხილვაში... და ქართველ მემამულეებს ეუბნება: „რა მსხვილი მემამულე უნდა იყოსო 50 დესეტინის პატრონი“!.. ქართველ მემამულისა და, საერთოდ, ყველა შეგნებულ კაცისთვის ცხადია, თუ რა ზომამდი უაზროა ბ. მარველის სიტყვები! საფრანგეთში, მაგ., ზოგიერთი პატარა ექსპლუატაცია უძახის 5-დან 20 ჰექტარამდე (იმისდა მიხედვით, თუ რას და რა სისტემით, როგორ მუშაობენ⁸⁾). ამ აზრისა საშინისტროც; ამ აზრისა ბ. სუშონი თავის ახალ გამოკვლევაში; რომელშიაც იძიებს, თუ რა მდგომარეობაშია გლეხთა საკუთრება⁹⁾. ფოვილი კი არ ეთანხმება მათ. აი მისი რუქა¹⁰⁾.

ძლიერ პატარა საკუთრება	0—2	ჰექტარამდე
პატარა „	2—6	„
საშუალო „	6—50	„
დიდი „	50—200	„
ძალიან დიდი „	200—	ჰექტარზე მეტი.

დ. თოფურიძე.

(შემდეგი იქნება)

კ ა ნ ვ კ ე ზ ი .

შვინის დუღილია, ტვინისა, ძმაო, რას იზამ! ეს ისეთი სენია, რომ თუ ჩვენმა ცოცხალმა საზოგადოებამ სხვა მრავალ ფონდთა შორის ერთი მკვდარი ფონდი კიდევ არ დააარსა „ადუღებული ტვინებისათვის“, ქართული პრესა დიან რომ განსაცდელშია. მე დარწმუნებული ვარ რომელიმე გულ-შემატკივარი მანდილოსანი (ქულო-სნებო, ფას!), თუ ცოტა „სკუჩნათ“ არის და ენის წვერიც უთამაშებს, ამ საგნის შესახებ კრებას გამართავს და... თუ ლაპარაკში არ დაავიწყდათ საგანი კრებისა, ერთ დიდ იაღბუზის ოდენა ფონდს დაგვიარსებენ. ამიტომ ვიქჩარი მეც წარვსდგე წინაშე მათსა მრჩობლი ორ-

⁴⁾ Yanqervelde. La propriété foncière en Belgique, გვ. 112, 44.
⁵⁾ Fableaux de l'enquête de 1892 (publication du Ministère de l'agriculture), გვ. 229. ამავე წარკვევში საშინისტროსაგან ერთი ჰექტარი საფრანგეთში ორთა-შუა დაფასებულია 1,500 ფრანკათ, ე. ი. 600 მან. გვ. 208 და 209.
⁶⁾ Souchon. La propriété paysanne. Etude d'economie rurale. გვ. 69, 70.
⁷⁾ Foville.. La morcellement. გვ. 91.

⁴⁾ Les villes tentaculaires. ib. გვ. 340, და შემდეგი.
⁵⁾ Rhocher. Economie politique rurale. გვ. 183.

კეცის მოწიწებით და პანწებთან ერთად წარვუდგინო მათ, როგორც იტყვიან ხოლმე საზოგადოთ კრებებზე, ესრედ წოდებული „ჩემი აზრი“, ე. ი. რას უნდა მოხმარდეს ეს ფონდი. მე დარწმუნებული ვარ, ამ აზრს სოკრატს არ მიაწერენ, რადგანაც იგი გარდაიცვალა ქრისტეს დაბადების წინათ და მაშინ დიდმარხვისა არა იცოდნენ-რა, მასასადამე, (შხედავთ, ბატონებო, პირდაპირი დასკვნა გამომყავს, კრებაზედაც ასე ვილაპარაკებ) არც იცოდნენ რა იყო ჯონჯოლი, ზეთისხილი, მხალი, დომხალი, ჭინჭარი, და სხ. და სხ. ჭინჭარი—აი დედა აზრი, აი ის წითელი ძაფი, რომელიც, როგორც ჩურჩხელა, უნდა ამოველოს თქვენის მოქმედების პროგრამაში. რა უნდა ვუყუთ ჭინჭარს, ან რისთვის გამოგვადგება იგი? ამას ვხლავთ მოგახსენებთ! თუ ასე მალე არ დაგავიწყდათ, ამ რამდენისამე სტრიქონის ზევით მე მოგახსენეთ, რომ ქართული პრესა განსაცდელშია-მეთქი. ამ სიტყვებს ვხლავთ გავიმეორებდით, რომ უკვე არ გავიმეორებინა, ხოლო ახლა-კი მოგახსენებთ, რომ ამ განსაცდელის მიზეზნი თვითონ „მეპრესენი“ გახლავან, ამიტომ და იმიტომ, ბატონებო (სმენა იყოს, სმენა!) მოვიწვევ ყველა ქართველს, ვინაიდან ყველანი გულ-შემატკივარნი ვართ, შემოუერთდეს ჩვენგან დაწყებულ საქმეს და თვის ბახჩა-ბოსტნებში, რომლებიც ჯერჯერობით ტორგით არ გაყიდულან, მოჰკრიფოს მწვანე ფხა-აშვებული ჭინჭარი, შეჰკრას იგი როზვისა სახით კონებათ და ამგვარათ დაეაარსოთ ფონდი ჭინჭრის კონებისა „ადულებულ ტვინებისათვის“... როგორც შხედავთ, ჩემი წინადადება არ თხოულობს საზოგადოების მიერ ფულებს, ამიტომ მასში მონაწილეობა შეუძლია მიიღოს ყველამ, განურჩევლად წოდებისა და კოტრობისა. დიას, არა თხოულობს ფულს, არამედ ცოტადღენ გარჯას თავისსავე ბალ-ბოსტნის გასაწმენდათ. წარმოვიდგინოთ, რომ ფონდი უკვე დავაარსეთ და ამ ჟამად ხელთა გვაქვს რამდენიმე ასი ათასი ჭინჭრის კონა. რა უნდა ვუყუთ მას? მოედანი მოქმედებისა ერთობ ფართოა! უპირველესად ამ მოედანზე უნდა გამოვიყვანოთ ჩვენი „პოეტთა ლეგიონი“, რომლებიც დიდის იერიშით მიდიან ხოლმე პარნასზე, მაგრამ უსხლტებათ რა ფეხი მთის ყინულზე, დაბევილ-დაყვილილი ჩანგით აყრუებენ ქართულ წიგნების ბაზარს და კაცს ველარ გაუგია, სულით ავადმყოფებთანა აქვს საქმე, თუ მართლა პოეტებთან. ერთი სტატისტიკოსის გამოკვლევით, ყოველდღე საქართველოში იწერება ნახევარი მილიონი ლექსი, მასასადამე, ამდენივე სისულელე. სხვათა შორის ამ მარგალიტებიდამ მე, რიგოლეტოსაც, მომეცა ბედნიერება რამდენიმე რითმა ამომეკითხა. აი რასა სწერს ერთი პოეტი ჩვენს გარდაცვალებულ პოეტს რაფიელს: „შეწუხებულა რა ამ უბედურებით, პოეტი გამოსთქვამს თავის გულის წუხილს და ამბობს: „ველარ მოგეწევი პოეტო“-ო! ახა, ღმერთო ჩემო! ვინ ატანს ძალას, ვინდა თუ არა შენც იქით გაიქეო! მეორე, როგორც ეტყობა, უკვე დასწევნია, დაუკრეფნია თვითონაც ხელები და (დიდება შენდა განგებავ!) თუმცა გულ-შედონებული „მწარეთ მომკვდა-რა“, მაგრამ „ტკბილათა“ ლაპარაკობს და ამბობს:

მე და ხინჩლა ერთთ ვსტირათ,
 მწარე ცრემლით, ანა ღხინათ,
 აგერ მსკეპაც მიაშუქა,
 თინა მადის მწვანის ქილით“... და სხ. და სხ.

არ ვიცი, როგორილა იქნება ჭინჭარ ქვეშეგანა ბული პოეზია, ხოლო ურიგო არ იქნება შემდგომ პოეტებისა მოედანზე გამოვიყვანოთ პუბლიცისტებიც. მოგესხენებათ, ყველა გაზეთს ჰყავს რამდენიმე მთარგმნელი ახალ ამბებისა თუ სხვა რამ ამგვარი წვრილმანი მასალის შესაზავებლათ. ჩვენში ამ ვაჟბატონებს პუბლიცისტების სახელი აქვთ დავარდნილი და ვითარცა შემფერისთ ფილოსოფოსებს, ისეთი შუბლ-შეკმუხენილნი დაიარებიან, კაცს ეგონება იმათ თავში მართლა რაღაც საშინელება მომხდარაო. და მართლაც მომხდარა კიდევ! ხუმრობაა გაზეთში სამსახური, საზოგადო მოღვაწეობა და ახალი ამბების თარგმნა! ოო, სამშობლოვ, სამშობლოვ, თუმცა გვიან, მაგრამ, როცა იქნება, დააფასებ იმათ ღვაწლს. გირჩევნია ვხლავთ შეუდგე მათთვის გვირგვინების დამზადებას! მერმე და მერმე, ჭინჭრისა მიმართ მოედანზე უნდა გამოვიყვანოთ ჩვენი კრიტიკოსები, აი ის კრიტიკოსები, რომელნიც მარსზე სწერენ და საქართველოში გვაკითხებენ. ამგვარათ, ბატონებო, ფრიად სასარგებლო იქნება ჩვენგან განზრახული ფონდი და იმედიცა მაქვს, ამ „ჭინჭარს“ ქართველი საზოგადოება გულ-მოღვინეთ მოჰკიდებს ხელს. ეს ერთი საგანი, როგორც იყო, გამოვარკვიეთ. და ვხლავთ ვაცხადებ, რომ პირველად მე ავიმალღე ხმა ამნაირ ფონდის დასაარსებლად, ამიტომ ჩინიცა და ამალღებაც მე შეკუთვნის და მას უბრძოლველად არავის დაუთმობ, დეე, ფონდი ისევ დაუარსებელი დარჩეს, მე მაინც უნდა შემრჩეს და შემრჩეს საზოგადო მოღვაწის სახელი.

როგორც, მაგალითად, შერჩათ ეს სახელი ორმოცდაათს კაცს, რომელნიც სახალხო თეატრის ერთს კრებაზე წარსულ იანვარში დაჯილდოვებულ იქმნენ სხვადა-სხვა ხარისხით, ხოლო მეორე კრებაზე თებერვალში ამ ორმოცდაათ კაციდამ ჩამოიწველა რვა ხარისხი და დანარჩენები თუმცა შტატ გარეთ დარჩენ, მაგრამ მაინც ერთხელ მინიჭებული ხარისხი შერჩათ მათ ზედვე და ასე დანარჩენებულნი დაიარებიან, თუმცა საქმეს აღარა კითხულობენ „რაი იყო იგი და ანუ ვინა წარიღო იგი, ვითარცა ზვარაკი მხრებითა თვისითა“. და ან რილასთვის არის საჭირო რომ იკითხონ? მათ უნდოდათ ხარისხი და მიიღეს, დანარჩენი რა იმათი საქმეა. დეე ისევ იმათ აკეთონ, ვისაც აქნობამდისაც უკეთებიაო.

აპატივე, უფალო, რამეთუ არა იციან, რასა იქმან, აპატივე, ვითარცა გაზ. „მწყემსის“ ერთ ხელის-მომწერს, რომელსაც რედაქტორი თავის გაზეთის ფურცლებზე ასე უთვლის გაზეთის ფულის შეუტანლობისათვის: „ღმერთმა შეუნდოს მისი შეცოდებანი და სამი მანათის ზარალი არას იზამსო“. აპატივე უფალო აგრეთვე „ივერიის“ „მეწიპურტე ჩიორასაც“, რამეთუ არა კაც, არამედ ჩიორა არს, რომელმაც წარსულ კვირას განსვენებულ რაფიელ ერისთავს უძღვნა „ივერიის“ ფელეტონში „წიპურტი“, და ეს საოხუნჯო აბდა-უბდა გამოიქნია გაზეთის ფურცლებზე სწორედ იმ დღეს, როდესაც იმავე გაზეთის გვერდები აქრელებული იყო მრავალი სამლოვოიარო დეპეშებით განსვენებულის შესახებ. რას იზამ ძმაო, ტვინის დულილია, ტვინისა!

რიგოლეტო.

ჩ ა დ ა მ ა ტ ი ი ს ა ზ ა ნ :

ვაუხადებთ ხელის-მომწერთა საყურადღებოდ, რომ, ვისაც ხვედრი ფული არა აქვს შემოიკრიბილი, მომავალ ნომრიდან „კეალი“ აღარ ვაეგზავნებთ.

რედაქტ.-გამომც. ან. თ.-წერეთლისა.